آرزوهای آنومیک جوانان و پیامدهای آن[1]

ایرج فیضی،[*] هوشنگ نایبی،[**] سعید معیدفر[***]

چکیده

ایران به‌ویژه از یک دهه قبل در شرایط بحران اقتصادی قرار دارد. بحران‌های اقتصادی پیامدهای اجتماعی به دنبال دارد. از دیدگاه نظریهٔ آنومی، آرزوها و اهداف افراد یکی از عوامل و مکانیسم‌هایی است که بحران‌های اقتصادی را به مسائل و آسیب‌های اجتماعی تبدیل می‌کند. در واقع بحران‌های اقتصادی، آرزوها و اهداف افراد را به‌ویژه آرزوی پول و ثروت را از حدود متعادل و متعارف آن خارج می‌کند. آرزوهای بی‌حَدوحَصر یا خارج از حدود متعارف نیز مسائل و آسیب‌های اجتماعی را در پی دارد. بر این اساس پرسش پژوهش حاضر این است که در شرایط بحران اقتصادی کشور، اهداف و آرزوهای جوانان چیست و شدت و ضعف این آرزوها به چه میزان است؟ چه نسبتی از جوانان آرزوهای بی‌حدوحصر یا آنومیک دارند و پیامد این آرزوها چیست؟ روش این پژوهش پیمایش و جامعهٔ آماری آن جوانان ۲۰ تا ۳۵ سال شهر تهران بوده است. نتایج نشان داد آرزوی پول و ثروت آرزوی اول حدود یک‌چهارم از جوانان است. نتایج شاخص آرزوهای آنومیک نشان می‌دهد که این آرزوها در بین ۹ درصد از پاسخگویان در حد زیاد و برای ۲۱ درصد آنها در سطح متوسط بوده است. نتایج پژوهشْ چارچوب نظری را تأیید می‌کند. نتایج تحلیلی نشان می‌دهد آرزوهای آنومیک بر احساس آنومی، ناامیدی، احساس محرومیت، نارضایتی از زندگی و در نهایت کج‌رَوی به طور معناداری تأثیرگذار است. این یافته‌ها گویای اعتبار چارچوب نظری پژوهش است و نشان می‌دهد که آرزوها و اهداف به‌عنوان یک عامل تأثیرگذار بر نگرش‌ها و رفتارهای افراد دارای اهمیت است و می‌تواند شاخص مناسبی برای سنجش وضعیت آنومیک باشد.

کلیدواژه‌ها: آنومی، آرزوهای آنومیک، کجروی، احساس محرومیت، ناامیدی.

---

۱. این مقاله برگرفته از رسالهٔ دکتری ایرج فیضی، به راهنمایی دکتر هوشنگ نایبی و دکتر سعید معیدفر و مشاورهٔ دکتر سید حسین سراج‌زاده در دانشکدهٔ علوم اجتماعی دانشگاه تهران، است.

[*] استادیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی (نویسندهٔ مسئول) iraj_faizi@yahoo.com

[**] دانشیار دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران hnayebi@ut.ac.ir

[***] دانشیار دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران smoidfar@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۶/۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۶/۱۴

مسائل اجتماعی ایران، سال نهم، شمارهٔ ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۷، صص ۱۷۷-۲۰۷

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

۱. طرح مسئله

«ایران در شرایط فعلی، بحرانی‌ترین وضعیت را از نظر نابهنجاری پشت سر می‌گذراند» (معیدفر، ۱۳۸۵: ۱۹۲). «بسیاری از اندیشمندان و صاحب‌نظران مسائل اجتماعی بر این عقیده‌اند که شرایط فعلی ایران یک شرایط آنومیک است» (همان: ۲۰۲) و از «سست شدن نظم اجتماعی و ازهم‌گسیختگی انسجام اجتماعی» (اباذری، ۱۳۹۳: ۲۰۷) و نیز «پیامدهای اجتماعی مخرب و شکاف‌ها و تناقض‌های» حاصل از اجرای سیاست‌های اقتصادی در ایران یاد می‌کنند (همان: ۲۰۵). برخی از صاحب‌نظران این شرایط آنومیک را «قوی و رو به تشدید» می‌دانند، (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۱۵۷) و از «آنومی اقتصادی» و «گسست‌های هنجاری و وخامت اوضاع اجتماعی و ارتباط آن با سوء عملکرد اقتصادی» یاد کرده‌اند (مؤمنی، ۱۳۹۳: ۲۱۸). از دید برخی از این صاحب نظران شرایط اقتصادی‌ـاجتماعی جامعه به گونه‌ای است که برای اثبات بحرانی بودن آن «نیاز به استدلال و احتجاج نمی‌بینند» (همان: ۲۱۷).

در شرایط آنومیک و شرایط بحران‌های اقتصادی، عامل مهم و تعیین‌کننده‌ای که تحت تأثیر این شرایط قرار می‌گیرد و به‌عنوان حلقهٔ واسط بین بحران‌های اقتصادی و اجتماعی به نوبهٔ خود پیامدهای منفی و مخرّب بعدی را ایجاد می‌کند، متغیر آرزوهاست (دورکهیم، ۱۳۸۹؛ مرتن، ۱۹۳۸، ۱۹۶۸). آرزوها[1] با رویکردها و دیدگاه‌های مختلفی بررسی شده است. از یک سو در یک رویکرد، آرزو به‌عنوان عامل تعیین‌کنندهٔ موفقیت‌های شغلی و تحصیلی و تحرک اجتماعی در نظر گرفته شده است. این رویکرد بیشتر در پژوهش‌های جامعه‌شناسی آموزش و پرورش و حوزهٔ تحرک اجتماعی مورد توجه بوده است. مطابق این رویکرد، آرزو بر موفقیت فردی، توسعهٔ سرمایه انسانی و تحرک اجتماعی اثر مثبت دارد و نداشتن آرزوهای بلندپروازانه عامل عدم موفقیت و عدم پیشرفت و تداوم فقر و نابرابری اجتماعی تلقی می‌شود[2]. به عبارت دیگر، این رویکرد فقر آرزوها[3] را عامل فقر اقتصادی، تقویت و تداوم نابرابری می‌داند (داگلاس، ۲۰۱۰؛ بیکر و همکاران، ۲۰۱۴؛ مورگان، ۲۰۱۷). در این باره اسکار لوئیس[4] در نظریهٔ فرهنگ فقر[5]، سطح پایین آرزوها

1. Aspirations

۲. مشابه این رویکرد، رویکرد مک‌کله‌لند به مفهوم «نیاز به موفقیت» است. از این مفهوم که ارتباط نزدیکی با مفهوم آرزو دارد برای تحلیل دگرگونی‌های اجتماعی استفاده شده است. «تحلیل توسعهٔ اقتصادی مربوط به تعدادی از کشورهای صنعتی بین سال‌های ۱۹۲۵ تا ۱۹۵۰ میلادی نشان می‌دهد که کشورهایی که در سال ۱۹۲۵ انگیزهٔ موفقیت در آنها قوی‌تر بوده (البته به کمک کتاب‌های درسی)، پیشرفت و توسعه اقتصادی آنها سریع‌تر از دیگران صورت گرفته است. (روشه، ۱۳۹۲: ۱۴۷).

3. Poverty of Aspirations
4. Oscar Lewis
5. Culture of Poverty

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

را یکی از خصیصه‌های کلیدی فرهنگ فقر می‌داند (لوئیس، ۱۹۶۹). در این رویکرد کنش تابع آرزو فرض می‌شود و آرزو تئوری کنش مردم در زندگی روزمره تلقی می‌شود (هالر، ۱۹۶۸). البته برخی از صاحب‌نظران استدلال‌های مبتنی بر تعیین‌کنندگی آرزوها را به چالش کشیده‌اند و در عوض آرزوها را متأثر از واقعیت‌های طبقاتی و ساختاری می‌دانند. به اعتقاد بوردیو (۱۹۷۳) «قوانین بازار تحصیلی[1] از طریق تعیین میزان تحقق و برآورده شدن آرزوها آنها را تعیین می‌کنند» (ص ۸۳). این رویکرد بیشتر بر آرزوهای تحصیلی و شغلی متمرکز بوده است.

اما در رویکرد دیگر که آرزوها را در چارچوب تئوری آنومی مطالعه می‌کند و رویکرد پژوهش حاضر نیز هست، آرزوها به‌عنوان پیامد بحران‌های اقتصادی‌ـاجتماعی و شرایط آنومیک (دورکهیم، ۱۳۸۹) و به‌عنوان عاملی در ایجاد انحرافات و مسائل اجتماعی در نظر گرفته می‌شود (دورکهیم، ۱۳۸۹؛ مرتن، ۱۹۳۸، ۱۹۶۸؛ مسنر و رزنفلد، ۱۳۹۲الف؛ مسنر و رزنفلد، ۱۳۹۲ب؛ منارد، ۱۹۹۵؛ روزنبرگر، ۲۰۱۳). دورکیم معتقد است که «در شرایط اجتماعی مستحکم و پایدار، آرزوهای انسان‌ها از طریق هنجارها تنظیم و محدود شده است. با ازهم‌پاشیدگی هنجارها (و لذا از بین رفتن کنترل آرزوها)، آنومی یا یک وضعیت آرزوهای بی‌حدوحصر[2] به وجود می‌آید. از آنجا که این آرزوهای بی‌حد طبعاً نمی‌توانند ارضا و اشباع شوند، در نتیجه یک وضعیت نارضایتی اجتماعی دائمی پدید می‌آید. سپس این نارضایتی در جریان‌های اقدامات اجتماعی منفی (نظیر خودکشی، اقدامات جنایی، طلاق و غیره) ظاهر می‌گردند» (رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۱۸). از نظر دورکیم «جامعه باثبات با آرزوها و دستاوردهای محدود، اما رضایت‌بخش، مشخص می‌شود» (میزروخی، ۱۳۷۸: ۴۴۱). مرتن نیز می‌گوید: «فرضیهٔ اصلی من این است که رفتار نابهنجار را از دید جامعه‌شناسی می‌توان نشانهٔ ازهم‌گسیختگی بین آرزوهای معین فرهنگی و شیوه‌های ساختاری‌شدهٔ اجتماعی در جهت رسیدن به این آرزوها دانست.» (مرتن، ۱۳۷۸: ۴۳۴) این رویکرد عمدتاً بر آرزوهای مادی و موفقیت پولی[3] و بی‌حدوحصر شدن این نوع آرزو تأکید دارد.

اقتصاد کشور ما در چند سال اخیر به طور توأمان، هم در وضعیت رکود (در کلیت اقتصاد) و هم رونق (در بخش غیر مولّد) بوده است. از یک طرف به گواهی شاخص‌های مختلف اقتصادی یکی از بحرانی‌ترین شرایط خود را می‌گذراند؛ شرایطی که رکود، بیکاری، تورم، شرایط نامناسب کسب‌وکار و ورشکستگی از جمله مختصات آن است. از جمله شواهد بحران اقتصادی کشور می‌توان به کاهش نرخ رشد اقتصادی کشور از ۶/۱۹ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۵/۴- درصد در سال ۱۳۹۱ (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲)، تنزل رتبه ایران از نظر شاخص سهولت انجام کسب‌وکار از

1. Academic Market-Place
2. Unlimited Aspirations
3. Monetary Success

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

۱۰۸ در سال ۲۰۰۶، به ۱۴۵ در سال ۲۰۱۳ (گزارش‌های بانک جهانی، ۲۰۰۶، ۲۰۱۳)، افزایش نرخ تورم از ۱۰/۴ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۳۴/۷ درصد در سال ۱۳۹۲ (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۴) اشاره کرد. از طرف دیگر، همزمان با این وضعیت بحرانی، سودآوری بالای بخش غیرمولّد نیز یکی از ویژگی‌های اقتصاد ایران است که به اعتقاد برخی از صاحب‌نظران منجر به رشد طبقهٔ نوکیسه در کشور شده است (فکوهی، ۱۳۹۴). پرسش پژوهش حاضر این است که در این شرایط اقتصادی بحرانی، اهداف و آرزوهای جوانان، شدت و ضعف این آرزوها و پیامدهای آن چیست؟ چه نسبتی از جوانان آرزوهای بی‌حدوحصر یا آنومیک[1] دارند؟ آرزوهای مادی و آنومیک چه پیامدهایی برای جوانان از حیث رضایت از زندگی، ناامیدی و احساس محرومیت، احساس آنومی و ارتکاب رفتارهای بزهکارانه دارد؟ و در نهایت اینکه چه روابطی بین این متغیرها وجود دارد؟

۲. پیشینه تجربی

اکبرزاده (۱۳۷۴) پژوهشی طولی با عنوان «بررسی تأثیر شرایط اجتماعی‌ـاقتصادی ایران در دهه‌ی ۷۱-۱۳۶۱ بر آرزوهای نوجوانان سال چهارم دبیرستان تهران» انجام داده است. براساس نتایج این پژوهش، آرزوی «کسب موفقیت تحصیلی» در دوران جنگ ۱۹ درصد و پس از جنگ به ۲۳ درصد رسیده است. آرزوی «کسب شهرت و مقام اجتماعی» از ۳ درصد در سال‌های جنگ به ۵ درصد در سال‌های پس از جنگ افزایش پیدا کرده است. «آرزوی خدمت به همنوع و توفیق کسب رضایت خداوند» در دوران جنگ ۱۳ درصد و پس از جنگ ۱۱ درصد بوده است. آرزوهای شخصی (خوشبختی، زندگی آسوده و محبوبیت) از ۱۰ درصد در دوران جنگ به ۱۷ درصد پس از جنگ افزایش پیدا کرده است. آرزوی ثروت از ۵ درصد در زمان جنگ به ۹ درصد پس از زمان جنگ افزایش پیدا کرده است.

در پژوهش رفیع‌پور (۱۳۷۸) آرزوها با این سؤال بررسی شده است: اگر خداوند یک پولی برای شما جور می‌کرد مثلاً ۱۰ میلیون تومان .... شما با آن چه کار می‌کردید؟ در پاسخ به این سؤال این موارد مطرح شده است: خرید خانه (۴۴/۱ درصد)، کمک به فقرا (۲۴/۵ درصد)، شغل دیگر (۱۹/۳ درصد)، خرید ماشین (۱۶/۴ درصد)، وسایل بچه‌ها (۱۲/۴ درصد)، وسایل منزل (۷/۵ درصد)، آموزش بچه‌ها (۶/۳ درصد)، مسافرت، شغل بچه‌ها، زیارت، پرداخت قرض‌ها، پس‌انداز، پول کمی است نمی‌شود کاری با آن کرد، رهن خانه.

در پژوهش گودرزی (۱۳۸۷) این سؤال پرسیده شده است: «مهم‌ترین آرزوی شما در زندگی چیست؟» نتایج این پژوهش نشان داد دغدغهٔ اصلی بخش مهمی از پاسخگویان رستگاری (۲۴

1. Anomic Aspirations

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

درصد) و سلامتی(۲۱ درصد) است. پس از آن خانواده و فرزند خوب داشتن و برخورداری از امکانات و فرصت‌های مناسب زندگی و کار هر کدام (۹ درصد) از آرزوهای اصلی افراد بودند. پول در رتبه‌های پایین‌تر قرار گرفته است و مورد توجه ۴/۵ درصد افراد جامعه بوده است. آرزوی مقام و حسن شهرت دو آرزو بوده‌اند که تقریباً در همهٔ گروه‌ها نزدیک به صفر بوده است.

سازمان ملی جوانان (۱۳۸۷) طرحی را با عنوان «الگوها و آرمان‌های جوانان (با تأکید بر شخصیت‌ها و گروه‌های مرجع جوانان)» در گروه سنی ۱۵ تا ۲۹ سال اجرا کرده است. براساس نتایج این پژوهش، ۶۲/۲ درصد از افراد معتقدند که جامعهٔ ما به سوی ارزش‌های مادی‌گرایانه پیش می‌رود. ۴۴/۴ درصد بر این نظرند که این روزها، ارزش پول بیشتر از ارزش‌های معنوی است و نزدیک به نیمی از پاسخگویان (۴۷/۱ درصد) با این عبارت که «دوست دارم پولدار شوم چون در این دوره، پول حرف اول را می‌زند» موافق یا کاملاً موافق بوده‌اند، ۲۳ درصد نسبتاً موافق و ۲۸ درصد مخالف (از نسبتاً تا کاملاً) بوده‌اند. ۶۸/۴ درصد نیز گفته‌اند که این روزها در جامعه افراد می‌خواهند به هر قیمت که شده صاحب پست و مقام شوند.

در پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (۱۳۸۱ و ۱۳۹۵) شاخص‌ها و موضوعات مختلفی مورد بررسی و سنجش قرار گرفته است. یکی از این موضوعات، «آز و ولع اقتصادی» است. برای اندازه‌گیری «آز و ولع اقتصادی» از عبارت «مهم پول درآوردن است، اینکه از چه راهی به دست بیاید مهم نیست» استفاده شده است (ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، ۱۳۸۱: ۳۲۳؛ ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان-تهران، ۱۳۹۵: ۱۹۹). این شاخص با مسئلهٔ پژوهش حاضر مرتبط است. نتایج این پیمایش در گروه سنی ۱۵ تا ۲۹ سال که نزدیک به جامعهٔ آماری پژوهش حاضر (۲۰ تا ۳۵ سال) است، نشان می‌دهد در سال ۱۳۸۱، ۵۴ درصد از جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال شهر تهران با عبارت «مهم پول درآوردن است، اینکه از چه راهی به دست بیاید مهم نیست» بسیار مخالف بوده‌اند. این درصد با ۱۷ درصد کاهش در سال ۱۳۹۴ به ۳۶/۹ درصد رسیده است. در مجموع میزان مخالفت (مخالف و بسیار مخالف) از حدود ۹۲ درصد با حدود ۱۲ درصد کاهش به ۷۹/۴ درصد رسیده است. درصد افرادی که با این عبارت نه موافق و نه مخالف بوده‌اند از ۲/۴ درصد به ۸ درصد و درصد موافقان (موافق و بسیار موافق) از ۵/۹ درصد به ۱۲/۵ درصد افزایش پیدا کرده است.

در پیمایش ملی خانواده «مهم‌ترین عامل خوشبختی» از نظر پاسخگویان مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج این طرح نشان می‌دهد که ۱۸,۶ درصد پاسخگویان مهم‌ترین عامل خوشبختی را پول می‌دانند. این نسبت در گروه سنی ۱۵ تا ۲۹ سال ۲۸/۵ درصد بوده است (فیضی و ابراهیمی، ۱۳۹۷).

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

نتایج پژوهش‌های فوق نشان از روند تأکید فزایندهٔ جامعه بر اهمیت پول دارد. نکتهٔ قابل توجه دیگر اینکه متغیر آرزوها علی‌رغم محوریتی که در تئوری آنومی به‌خصوص تئوری آنومی دورکیم دارد در پژوهش‌های داخلی کمتر مورد توجه بوده و در مواردی که مورد بررسی قرار گرفته به نحو مناسبی عملیاتی و اندازه‌گیری نشده و عموماً در سطح اسمی مورد سنجش قرار گرفته است. حال آنکه در پژوهش‌های خارجی که در ادامه ارائه شده این متغیر به شیوهٔ دقیق‌تر و با قابلیت تحلیل بیشتری اندازه‌گیری شده است.

در پژوهش شوستر[1] (۱۹۷۲)، نتایج رگرسیون خطی متغیر وابستهٔ بزهکاری بر متغیرهای مستقل و پیش‌بین (آنومی، آرزوهای مطلق، آرزوهای نسبی، دستاورد تحصیلی و متغیرهای کنترل هوش و طبقه) نشان داد که همهٔ این متغیرها با بزهکاری رابطه داشته‌اند. بیشترین رابطه به ترتیب مربوط به متغیر آنومی و پس از آن آرزوهای مطلق بوده است. در مرتبهٔ بعد متغیرهای هوش، دستاورد آموزشی، طبقه اجتماعی و آرزوهای نسبی بوده است.

آگنیو[2] (۱۹۸۰) در پژوهشی تلاش کرد تا به جای تأثیر وسایل (پایگاه اجتماعی) تأثیر اهداف و تأکید بر هدف موفقیت (دستیابی به پول، قدرت و منزلت) را بر آنومی مطالعه کند. نتایج نشان داد هر واحد افزایش در متغیر گرایش به موفقیت به‌طور متوسط ۰/۲۴ واحد آنومی را افزایش می‌دهد. این یافته برخلاف دیدگاه مرتن است که آنومی را اساساً تابع پایگاه اجتماعی (وسایل) می‌دانست تا اهداف.

هیرشی[3] در بخشی از پژوهشی که برای آزمون نظریهٔ کنترل اجتماعی انجام داد تأثیر آرزوها و انتظارات را نیز بررسی کرد. «وی دریافت که آرزوها و انتظارات آموزشی و شغلی بزهکاران پایین‌تر از بزه‌ناکردگان است. این یافته‌ها با نظریهٔ کنترل سازگار است؛ زیرا جوانان دارای آرزوها و انتظارات پایین پایبندی اندکی به هم‌نوایی دارند ـ یعنی آنها با ارتکاب اعمال بزهکارانه خطر نمی‌کنند. به عکس، این یافته‌ها با نظریه‌های فشار سازگار نیست؛ زیرا بر حسب این نظریه‌ها، جوانان دارای آرزوهای بزرگ ولی انتظارت پایین باید بیشترین فشار را متحمل شوند و بنابراین بزهکارترین باشند. هیرشی دریافت که صرف‌نظر از انتظارات دانش‌آموز، هر چه آرزو بزرگ‌تر باشد، نرخ بزهکاری پایین‌تر خواهد بود» (به نقل از ولد و همکاران، ۱۳۸۰: ۲۸۶).

کاسر و راین[4] (۱۹۹۳) اهمیت و محوریت آرزوی موفقیت مالی را نسبت به سایر آرزوها و پیامدهای ناشی از این محوریت را مطالعه کردند. نتایج نشان داد که وقتی موفقیت مالی بیش از

1. Schuster
2. Agnew
3. Hirschi
4. Kasser & Ryan

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

سایر اهداف و آرزوها مورد تأکید باشد تأثیر منفی بر سازگاری روان‌شناختی[1] ، خودشکوفایی[2] و رفاه افراد دارد. تأکید بیشتر بر موفقیت مالی همچنین با افسردگی و اضطراب بیشتر همراه بوده است. به‌علاوه این افراد بیشتر کنترل‌گرا[3] بوده‌اند، بدین معنی که در سازماندهی انگیزه‌های خود بیشتر تحت تأثیر عوامل بیرونی هستند (کاسر و راین، ۱۹۹۳).

هاگان[4] و همکارانش در تحقیقی در بین جوانان برلین به این نتیجه رسیدند که تضعیف کنترل اجتماعی غیررسمی و آرزوهای بی‌حد آنومیک موجب پیدایش انحرافات، قانون شکنی‌ها وگرایش‌های تند راست‌گرایانه در بین این جوانان شده است (هاگان و همکاران، ۱۹۹۵، به نقل از رفیع‌پور، ۱۳۷۸: ۵۹ـ۶۰).

روزنبرگر[5] (۲۰۱۳) در چارچوب تئوری آنومی نهادی مسنر و روزنفلد تأثیر رسانه بر «رؤیای آمریکایی» را بررسی کرده است. پروبلماتیک پژوهش روزنبرگر این است که چرا آمریکا به‌عنوان ثروتمندترین کشور دنیا و کشوری که از دوره‌های طولانی ثبات اقتصادی و سیاسی برخوردار بوده یکی از بالاترین نرخ‌های جرائم را در دنیا دارد؟ در فرهنگ آمریکایی چه چیزی وجود دارد که بیش از هر کشور دیگری افرادش را به سمت جرائم خشن سوق می‌دهد؟

مسنر و روزنفلد به‌طور خلاصه یادآوری می‌کنند که مصرف رسانه نقش محوری در انتقال این ارزش‌ها، به‌ویژه در رابطه با «بت‌انگاری پول» دارد. نتایج این پژوهش نشان داده است که «رسانه‌ها نه تنها ارزش‌های «رؤیای آمریکایی» را به مخاطبین منتقل می‌کنند بلکه اثرات بازدارندهٔ نهادهای غیراقتصادی بر جرم را نیز کاهش می‌دهد» (به نقل از روزنبرگر، ۲۰۱۳: ۳۱).

در پژوهش آنتوناچیو[6] در اوکراین متغیر آنومی با دو متغیر فشار اقتصادی آنومیک[7] (شدت آرزوها) و فشار نسبی[8] (برآورد پاسخگو از فرصت‌های مشروع در دسترس او) اندازه‌گیری شده است. (آنتوناچیو، ۲۰۱۵). نتایج این پژوهش نشان داد ارتکاب بزهکاری به‌طور مستقیم و معنی‌داری با فشار آنومیک رابطه دارد، اما پیش‌بینی ارتکاب بزهکاری با این متغیر رابطه ندارد. متغیر فشار نسبی با هر دو متغیر ارتکاب بزهکاری و پیش‌بینی ارتکاب بزهکاری[9] رابطهٔ مستقیم و معنی‌دار داشته است. اثر (ضریب رگرسیون) فشار اقتصادی آنومیک بر ارتکاب بزهکاری و اثر

1. Psychological Adjustment
2. Self-Actualization
3. Control Orientation
4. Hagan
5. Rosenberger
6. Antonaccio
7. Anomic Economic Strain
8. Relative Strain
9. Projected Involvement in Delinquency

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

فشار نسبی بر هر دو نوع بزهکاری حتی وقتی متغیر ترس از احتمال مجازات رسمی و غیررسمی لحاظ می‌شود، کاهش پیدا نمی‌کند. این یافته نشان می‌دهد که اثر فشار اقتصادی آنومیک و فشار نسبی بر بزهکاری مستقل از عوامل محدودکنندهٔ بیرونی است.

دینجلیس[1] و الیسون[2] (۲۰۱۸) در پژوهشی به بررسی تأثیر فشار آرزو[3] (گسست بین دستاوردها و آرزوها) بر سلامت روان و نقش تعدیل‌کنندهٔ دین در این رابطه پرداختند. نتایج این پژوهش نشان داد فشار آرزو به‌طور مستقیم بر پریشانی روان‌شناختی[4] و احساس تنهایی و به‌طور معکوس بر خوش‌بینی[5] تأثیر دارد. این یافته‌ها نشان داد افرادی که موانع جدی در برابر اهداف مطلوب زندگی خود احساس می‌کنند مضطرب، از نظر اجتماعی منزوی و ناامید هستند. به‌علاوه این روابط تحت تأثیر دینداری و متغیرهای زمینه‌ای افراد نبوده است. اثر تعدیل‌کنندهٔ دینداری بر رابطهٔ فشار آرزو و سلامت روان تنها در بین پاسخگویان دارای تحصیلات دبیرستان و پایین‌تر معنی‌دار بوده است.

صرف‌نظر از پژوهش‌هایی نظیر موارد فوق، در پژوهش‌های خارجی نیز در حوزهٔ آنومی، به دلیل بدفهمی و درک نادرست از تئوری آنومی (پفر، ۲۰۰۹: ۲۰۲)، مفهوم و متغیر آرزوها کمتر مورد توجه قرار گرفته و عموماً شاخص آنومی با استفاده از مقیاس‌هایی نظیر مقیاس سرول اندازه گیری شده است. اما در عین حال در مواردی نظیر موارد فوق نیز آرزوها را مورد توجه قرار داده‌اند. از نکات قابل توجه این پژوهش‌ها آن است که متغیر آرزوها در چارچوب نظریهٔ آنومی و مبتنی بر این نظریه بررسی شده است. نکتهٔ دیگر سطح سنجش و شیوهٔ اندازه‌گیری دقیق‌تر این متغیر است (از جمله تفکیک آرزوهای مطلق و نسبی و اندازه‌گیری شدت و ضعف آرزوها) که قدرت تحلیل بیشتری برای این پژوهش‌ها فراهم کرده است. البته در مواردی نظیر پژوهش هیرشی که بر آرزوهای تحصیلی و شغلی تأکید داشت، خطا و بدفهمی نیز وجود دارد؛ زیرا در تئوری آنومی مراد از آرزو عمدتاً آرزوهای مادی (پول) است نه آرزوهای تحصیلی و شغلی. نتایج پژوهش‌های خارجی نیز عموماً نشان می‌دهد که آرزوهای آنومیک (تأکید بر پول و ثروت) پیامدهای اجتماعی و روانی داشته است.

۳. چارچوب نظری پژوهش

در این قسمت نظریه‌های مرتبط با موضوع آرزوها و تأثیرات و پیامدهای آن در چارچوب رویکرد آنومی مطرح می‌شود. بحث اصلی در این حوزه با دورکیم آغاز شد، سپس مرتن تئوری آنومی

1. Deangelis
2. Ellison
3. Aspiration Strain
4. Psychological Distress
5. Optimism

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

خود را با الهام از دورکیم و با ایجاد تغییراتی اساسی در تئوری و مفاهیم او مطرح کرد. در ادامه تئوری آنومی نهادی با تأکید بر روابط نهادها و سلطهٔ نهادهای اقتصادی بر نهادهای غیر اقتصادی و مسائل و پیامدهای این وضعیت مطرح شده است. در نهایت تئوری انطباق آرزوها با واقعیت که پیامدهای آرزوها را با تأکید بر احساس رضایت و خوشبختی و مکانیسم این ارتباط بیان کرده، ارائه شده است.

تئوری آنومی دورکیم

در تئوری آنومی دورکیم توجه ویژه‌ای به شرایط و بحران‌های اقتصادی و پیامدهای اجتماعی آن شده است. «وظایف اقتصادی که سابقاً نقشی فرعی داشتند اکنون نقش درجه اول پیدا کرده‌اند... این شکل از فعالیت که چنین مقامی در مجموعهٔ زندگانی اجتماعی پیدا کرده بی‌گمان نمی‌تواند تا این حد بی‌نظم باقی بماند بی آنکه به آشفتگی‌های عمیق بینجامد. چنین وضعی به‌ویژه منشأ انحطاط اخلاق عمومی است» (دورکیم، ۱۳۸۱: ۱۱ـ۱۲). البته از نظر دورکیم آنچه موجب مسائل و بحران‌های اجتماعی می‌شود نه فقر یا رفاه اقتصادی بلکه ناگهانی‌بودن تغییرات و عدم تعادل ناشی از آن است. «هر گسستگی در تعادل، حتی اگر با رفاه بیشتری همراه باشد، که زندگی عمومی را حیات‌بخش کند، افراد را به سمت مرگ ارادی می‌راند. هر بار که نظامات جدیدی در قالب‌های اجتماعی اتفاق افتد، چه وابسته به رشد ناگهانی یا فاجعهٔ غیرمنتظره باشد، در این شرایط انسان به‌راحتی خود را می‌کشد. چگونه چنین چیزی امکان‌پذیر است؟ چگونه چیزی که به طور کلی در جهت بهبود زندگی است انسان را از زندگی جدا می‌کند؟» (دورکیم، ۱۳۸۹: ۲۹۰).

دورکیم با طرح پرسش فوق به دنبال آن است تا مکانیسم رابطه یا سلسله عوامل و روابط بین بحران‌های اقتصادی و اجتماعی را مشخص کند. در واقع در اینجا سؤال این است که چه چیزی بحران‌های اقتصادی را به بحران‌های اجتماعی تبدیل می‌کند؟ حلقهٔ واسطی که این دو بحران را به هم وصل می‌کند از نظر دورکیم بی‌حدوحصر شدن خواسته‌ها و آرزوهای افراد و از کنترل و نظارت خارج‌شدن این آرزوهاست.

به نظر دورکیم حیات آرام و رضایت‌بخش انسان مستلزم تناسب بین نیازها و خواسته‌هاست. اما علی‌رغم این اصل، خواسته‌ها و تمایلات انسان نامحدود و سیری‌ناپذیر است؛ لذا برقراری تناسب بین آنها و امکانات مستلزم نیروهای تنظیم‌کنندهٔ بیرونی (جامعه) است. قیدوبندها و محدودیت‌های انتظام‌بخش در شرایط بحران‌های اقتصادی برداشته می‌شود؛ و در این شرایط است که تناسب آرزوها و خواسته‌ها و امکانات به هم می‌خورد و در نتیجه آن بحران‌های اجتماعی حادث می‌شود. در این شرایط «هر گونه قاعده‌بندی برای مدتی ناپدید می‌شود. در این صورت انسان نمی‌داند چه چیزی مقدور و چه چیزی نامقدور است، چه چیزی درست است و چه چیزی

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

نادرست است، خواست‌ها و امیدهای مشروع کدام‌ها هستند و کدام‌ها از حد و حدود درمی‌گذرند. به دنبال آن انسان می‌تواند مدعی هر چیزی باشد» (همان: ۲۹۹ـ۳۰۰).

از نظر دورکیم آرزوها و خواسته‌ها اگر از حد و اندازهٔ معمول و متعارف خود خارج شود پیامدهای مخربی خواهد داشت. یکی آنکه تبدیل به یک منبع رنج و ناراحتی، نارضایتی و ناامیدی می‌شود. «تعقیب یک هدف مفروض غیر قابل دسترس بدین معنی است که خود را در یک حالت ناخشنودی همیشگی قرار دهیم» (همان: ۲۹۲ـ۲۹۳). «انسانی که همه چیز را از آینده انتظار دارد و به آن چشم دوخته است، در گذشته‌اش چیزی وجود ندارد که بتواند او را در برابر تلخی‌های حال تقویت نماید... افزون بر این، خستگی و افسردگی به تنهایی کافی است که ناامیدی و ناکامی را به دنبال آورد، زیرا در نهایت، به دشواری می‌توان خود را از احساس بیهودگی و پوچی یک تعقیب بی‌انتها کنار نگه داشت» (همان: ۳۰۴).

پیامد دیگر آرزوهای نامحدود و بی‌حدوحصر مقایسهٔ اجتماعی و در نتیجهٔ آن تحریک تمایلات و آرزوها، حسادت و احساس محرومیت و در پس آن به‌هم‌ریختگی و عدم تبعیت از قواعد و مقررات است. «فلان طبقهٔ اجتماعی که بحران در جهت مساعد آن عمل کرده است، دیگر حاضر نیست تسلیم وضع موجود گردد و در مقابل، نمایش ثروت زیادش موجب رشک و حسد اطرافیان و زیردستان این طبقه می‌شود. بدین‌سان اشتها و تمایلاتی که از سوی افکار عمومی سردرگم شده‌اند، نمی‌تواند محدود و مراقبت شود، موجب به‌هم‌ریختگی می‌گردد» (همان: ۳۰۰). در مقابل، اگر خواست‌ها و آرزوهای افراد متعادل باشد در مقابلِ شکست‌ها و ناکامی‌ها احساس محرومیت نمی‌کند. «زیرا فرد با خشنودی از هر چه دارد و محدودنکردن خواسته‌ها به هر چه ندارد، ممکن است چنانچه امیدها و خواسته‌هایی را که دارد، برآورده نشود، باز هم کاملاً احساس محرومیت نکند» (دورکیم، ۱۳۷۸: ۴۲۵).

نظریهٔ آنومی مرتن

مرتن در مقالهٔ مشهور «ساختار اجتماعی و آنومی[1]» هدف خود را این می‌داند که «با یک رویکرد منظم و منسجم منابع اجتماعی‌ـفرهنگی رفتار انحرافی را مطالعه کند» (مرتن، ۱۹۳۸: ۶۷۲). در بین عناصر ساختار اجتماعی و فرهنگی دو مورد برای مرتن مهم‌تر بوده است. «مورد اول اهداف، مقاصد و علایق است که چارچوب مرجع آرزو[2] را تشکیل می‌دهد. بعضی از این آرزوهای فرهنگی[3] به سائقه‌های[4] اصلی بشر مرتبطند اما توسط آنها تعیین نمی‌شوند. وجه دوم ساختار اجتماعی،

1. Social Structure and Anomie
2. Frame of Aspirational Reference
3. Cultural Aspirations
4. Drives

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

شیوه‌های قابل قبول دستیابی به این اهداف را تعریف، تنظیم و کنترل می‌کند» (همان: ۶۷۲ـ۶۷۳). در هر جامعه‌ای، افراد هم اهداف فرهنگی جامعهٔ خود را یاد می‌گیرند و درونی می‌کنند و هم هنجارها، وسایل و شیوه‌های مشروع دستیابی به این اهداف را. «این هنجارهای نظم‌دهنده[1] یا قواعد اخلاقی لزوماً با هنجارهای فنی یا کارآمدی[2] یکسان نیستند. بسیاری از شیوه‌ها که از نگاه اشخاص خاصی بیشترین کارایی را در تأمین اهداف دلخواه دارد ـ نظیر اعمال زور، کلاهبرداری، قدرت ـ خارج از حوزهٔ نهادی رفتار قابل قبول است» (مرتن، ۱۹۶۸: ۱۸۷).

مرتن می‌گوید «فرضیهٔ اصلی من این است که رفتار نابهنجار را از دید جامعه‌شناسی می‌توان نشانهٔ ازهم‌گسیختگی بین آرزوهای معین فرهنگی و شیوه‌های ساختاری‌شدهٔ اجتماعی در جهت رسیدن به این آرزوها دانست.» (مرتن، ۱۳۷۸: ۴۳۴). این گسست به‌ویژه در جامعهٔ آمریکا ناشی از تأکید زیاد بر اهداف و بی‌توجهی و نادیده‌گرفتن وسایل دستیابی به این اهداف است. «تأکید مفرط بر اهداف موفقیت پولی[3] و کامیابی مادی[4] باعث می‌شود دغدغهٔ اصلی ابزار فنی و اجتماعی باشد که برای ایجاد نتایج دلخواه طراحی شده‌اند، تا جایی که کنترل‌های نهادی اهمیت درجه دوم پیدا می‌کند» (مرتن، ۱۹۳۸: ۶۷۳).

مرتن به‌طور مشخص تأکید شدید در جامعهٔ آمریکا بر هدف ثروت‌اندوزی و کسب موفقیت مالی را منبع مهم آنومی در این جامعه می‌داند. «زمانی که تأکید فرهنگی بر هدف‌ـموفقیت از تأکید هماهنگ و متناسب نهادی منفک می‌شود کلاهبرداری، فساد، جنایت، جرم و به‌طور خلاصه تمام رفتارهای ممنوع به‌طور فزاینده‌ای عمومیت پیدا می‌کنند» (همان، ۶۷۵ـ۶۷۶).

نظریهٔ آنومی نهادی

استیون اف. مسنر[5] و ریچارد روزنفلد[6] تئوری آنومی نهادی را به‌عنوان یک تبیین کلان جامعه‌شناختی از جرم در چارچوب تئوری آنومی مرتن مطرح کردند. از نظر مسنر و روزنفلد، نرخ بالای جرائم و انحرافات اجتماعی در جامعهٔ آمریکا ناشی از دو عامل مرتبط و به یک اندازه مهم یعنی «پویایی‌های فرهنگی» و «نهادی» است. پویایی‌های فرهنگی مبین تأکید بر مادی‌گرایی به ویژه «پول» است و پویایی‌های نهادی مبین اختلال در تعادل قدرت بین نهادها و به‌طور مشخص سلطه نهاد اقتصاد بر سایر نهادها نظیر خانواده، اجتماعات و آموزش و پرورش است. نتیجهٔ این

1. Regulatory Norms
2. Technical or Efficiency Norms
3. Monetary Success
4. Material Prosperity
5. Steven F. Messner
6. Richard Rosenfeld

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

وضعیت جامعه‌ای است که دل‌مشغول موفقیت اقتصادی «با هر وسیله‌ای که لازم باشد» است. (روزنبرگر، ۲۰۱۳: ۳ـ۴).

تئوری آنومی نهادی «فرض می‌کند که هر زمان و هر جا که موفقیت مالی یک هدف فرهنگی برجسته باشد و اقتصاد بر دیگر نهادهای اجتماعی مسلط شود، افراد تمایل دارند براساس ملاحظات کاملاً فنی روش‌هایی را برای رسیدن به اهداف شخصی‌شان انتخاب کنند. به عبارت دیگر، ابزارها بر حسب کارایی و بازدهی و بدون توجه به جایگاه هنجاری‌شان انتخاب می‌شوند. هنگامی که افراد وسایل را بر حسب این که تا چه اندازه خوب کار می‌کنند نه بر حسب اینکه مجاز یا غیرمجاز هستند ـ ذات آنومی ـ انتخاب می‌کنند، ما باید منتظر وقوع میزان‌های بالای رفتار مجرمانه باشیم» (مسنر و روزنفلد، ۱۳۹۲ب: ۱۸۰ـ۱۸۱).

تئوری انطباق آرزوها با واقعیت

تئوری انطباق آرزوها با واقعیت بیشتر پیامد آرزوها را توضیح می‌دهد و نشان می‌دهد که چگونه رضایت از زندگی و خوشبختی یا شادکامی تابعی از آرزوهای فرد است. «انسان موجودی هدفمند است و تا زمانی که به آنچه می‌خواهد دست نیابد احساس رضایت نمی‌کند... وقتی مردم به خواسته‌ای ارزشمند می‌رسند، احساس خوشبختی و رضایت می‌کنند. لیکن این احساس سعادت ذهنی ذاتاً زودگذر است. در کوتاه‌مدت ممکن است آنچه شما به دست آورده‌اید موجب سرخوشی شود؛ اما در بلندمدت این طور نیست ـ زیرا اگر این‌گونه بود فعالیت‌های هدفمند متوقف می‌شد» (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۲۴۱).

آرزوهای افراد به‌طور معمول پس از ارضا و دستیابی به آنها به سطوح بالاتر ارتقا پیدا می‌کند؛ ارتقا و تغییر آرزوها به دو صورت کمّی یا کیفی میسر است. به نظر می‌رسد تغییر کمّی بیشتر در یک نسل و تغییر کیفی عمدتاً بین نسلی باشد. «تغییرات محیط اقتصادی و اجتماعی می‌تواند سه نوع تأثیر متفاوت داشته باشد. ۱ـ به طور خلاصه، تغییر وضعیت عینی فرد می‌تواند موجب احساس آنی رضایت یا نارضایتی شود. ۲ـ وضعیتی که برای مدتی دوام آورد ـ احتمالاً برای چندین سال ـ ممکن است به‌تدریج سطوح آرزوهای افراد را در یک زمینهٔ معین ارتقا یا تنزل دهد. ۳ـ وضعیتی که برای مدتی طولانی دوام آورد می‌تواند به دگرگونی ارزش‌های نسلی منتهی شود، در نتیجه افراد یک جامعهٔ معین اولویت اصلی خود را به ارزش‌های متفاوتی خواهند داد» (همان: ۲۴۶).

تئوری‌های آنومی عمدتاً در باب تبیین آنومی با هم اختلاف دارند، اما در خصوص پیامدهای آنومی که مورد تأکید پژوهش حاضر است، اختلاف خیلی کمتری وجود دارد. پژوهش حاضر در وهلهٔ اول تلاش دارد آرزوهای جوانان (به‌ویژه آرزوهای آنومیک) و اهمیت و اولویت هر کدام از

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

آرزوها را مشخص نماید و در وهلهٔ دوم به دنبال آن است تا پیامدهای آرزوهای مادی و آنومیک را شناسایی کند.

در بین نظریه‌های آنومی، نظریه آنومی دورکیم به تغییر و تحولات اقتصادی و پیامدهای آن توجه دارد؛ تغییرات و بحران‌های اقتصادی چندان مورد توجه سایر نظریه‌ها نیست. بنابراین با توجه به شرایط بحران اقتصادی ایران، نظریهٔ آنومی دورکیم مناسبت بیشتری برای تبیین این شرایط دارد. علاوه بر شرایط بحران اقتصادی، تغییرات شتابان اقتصادی اجتماعی ناشی از انقلاب ارتباطات و نیز تزریق درآمدهای نفتی در دولت‌های نهم و دهم به اقتصاد هم شرایطی را به وجود آورد که با شرایط مورد نظر نظریه دورکیم و حتی جامعهٔ آن روز فرانسه (که سازوکارهای کنترل سنتی ناکارآمد می‌شدند) بیشتر تطبیق می‌کند تا نظریهٔ مرتن که ناظر به یک شرایط نسبتاً باثبات در جامعهٔ آمریکاست.

بنظر می‌رسد در شرایط بحران‌های اقتصادی و اجتماعی کشور، از یک طرف تحت تأثیر سودآوری بالای بخش غیرمولّد و کسب ثروت‌های میلیاردی در این بخش، آرزوهای مادی (آرزوی کسب پول و ثروت) و آنومیک مورد تأکید جوانان قرار گرفته است؛ از طرف دیگر، تحت تأثیر بلندپروازانه بودن آرزوها و عدم امکان تحقق آنها و همچنین تحت تأثیر بحران شدید اقتصادی (رکود، تورم، بیکاری و ...)، تحقق و حتی نزدیک‌شدن به این آرزوها دشوار می‌شود، در نتیجه یأس و نومیدی، احساس محرومیت و بی‌عدالتی و نارضایتی از زندگی در بین جوانان ایجاد می‌شود و در نهایت این شرایط مسبّب بخشی از آسیب‌های اجتماعی جوانان است.

در بحث آرزوها علاوه بر آرزوها و کم‌وزیاد یا محدود و بلندپروازانه بودن آنها، رویکرد و روش افراد برای رسیدن به این آرزوها نیز اهمیت دارد. نظریهٔ دورکیم در عین اینکه عمدتاً بر بی‌حدوحصر شدن آرزوها تأکید دارد، به‌طور همزمان نیز اشاره دارد که در این شرایط، شیوه‌های مشروع و قانونی برای دستیابی به آرزوها بی‌اهمیت می‌شود؛ به عبارت دیگر آرزوها هم از جهت حدّ و اندازه و هم از جهت تبعیت از هنجارها و قواعد اجتماعی نامحدود می‌شوند. از نظر دورکیم آنومی عبارتست از همین آرزوهای مادی بی‌حدوحصر و نامحدود (از نظر حد و اندازه و از نظر پایبندی به قواعد و هنجارهای اجتماعی). در پژوهش حاضر این نوع آرزو همانند پژوهش هاگان و همکاران (۱۹۹۵) تحت عنوان آرزوی آنومیک (آرزوهای مادی و پولی زیاد و عدم تقید به هنجارها و مقررات) مورد سنجش و اندازه‌گیری قرار گرفته است.

تئوری‌های آنومی پیامدهای مختلفی را برای آرزوی کسب موفقیت مالی برشمرده‌اند. این پیامدهای عبارتند از یأس و ناامیدی، احساس بی‌عدالتی و محرومیت، عدم رضایت از زندگی و در نهایت آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی.

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

تئوری آنومی دورکیم و مرتن و تئوری «انطباق آرزو با واقعیت» هر سه بر تأثیر آرزوها بر رضایت از زندگی تأکید دارند. در این پژوهش با الهام از این تئوری‌ها تأثیر آرزوهای آنومیک بر رضایت از زندگی بررسی می‌شود.

از نظر دورکیم آرزوها و خواسته‌ها اگر از حد و اندازهٔ معمول و متعارف خود خارج شود تبدیل به یک منبع رنج و ناراحتی و ناامیدی می‌شود. با توجه به شرایط رکود اقتصادی، بیکاری، تورم و نامناسب بودن محیط کسب‌وکار، طبیعی است که بسیاری از جوانان نمی‌توانند به خواست‌ها و آرزوهای خود دست پیدا کنند. بنابراین در این شرایط می‌توان پیش‌بینی کرد جوانان دچار ناامیدی و یأس شوند و هر چه آرزوهای آنومیک و مادی بیشتر، یأس و ناامیدی جوانان هم بیشتر باشد.

احساس بی‌عدالتی و محرومیت نسبی یکی دیگر از پیامدهای شرایط آنومیک و آرزوهای بلندپروازانهٔ مادی است. «جوانان بخش مهمی از نیروی فعال هر جامعه را تشکیل می‌دهند و در صورتی که اشتیاق و آرزوهای آنان تحقق نیابد، ممکن است دچار احساس محرومیت گردند و در اثر این احساس، به جای صرف نیروی خود در سازندگی، به کج‌رَوی و انحرافات اجتماعی روی آورند.» (محسنی تبریزی و درویش ملا، ۱۳۸۷: ۷۶).

در سنت پژوهش‌های حوزهٔ آنومی یکی از موضوعات پژوهشی بررسی تأثیر آرزوها بر احساس آنومی بوده است. همان‌طور که در قسمت پیشینهٔ پژوهش نشان داده شد، شوستر (۱۹۷۲) و آگنیو (۱۳۸۰الف) در پژوهش‌های خود به این موضوع پرداختند. در پژوهش حاضر نیز تأثیر آرزوها بر احساس آنومی بررسی شده است.

مسئلهٔ آخر، ارتباط آرزوها با کج‌رَوی است. «هنگامی که آرزوهای انسان با امکان تحقق آنها هماهنگ نیست فشارهای موجد رفتار انحرافی نیرومندتر می‌شوند» (کلووارد، ۱۳۷۸: ۴۵۳). هم در تئوری آنومی دورکیم و هم در تئوری آنومی مرتن تأثیر آرزوها بر رفتارهای انحرافی مطرح شده است. البته مرتن هم صراحت بیشتری دارد و هم تلاش دارد انواع بیشتری از انحرافات را با آنومی تبیین کند.

علاوه بر رابطهٔ دوبه‌دو متغیر آرزوهای آنومیک با متغیرهای وابسته، بین مجموع این متغیرها روابطی برقرار است که این روابط در قالب مدل پژوهش ارائه شده و با استفاده از مدل معادلات ساختاری مورد آزمون قرار گرفته است. مدل پژوهش شامل شش متغیر است. اولین متغیر مدل، آرزوهای آنومیک و آخرین متغیر، کج‌رَوی است. نحوهٔ اثرگذاری و روابط متغیرها به نحوی است که همه متغیرها بر متغیرهای بعدی خود اثرگذارند و از متغیرهای قبل از خود اثرپذیرند. بنابراین متغیر آرزوهای آنومیک بر همهٔ متغیرهای مدل تأثیرگذار است و متغیر کج‌رَوی از همهٔ متغیرهای مدل تأثیرپذیر است. سایر متغیرها براساس ترتیب ورود به مدل، بر متغیرهای بعد از خود اثرگذار

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

و از متغیرهای قبل از خود اثرپذیر هستند. ورود متغیرها به مدل به‌ترتیب شامل آرزوهای آنومیک، احساس محرومیت، ناامیدی، رضایت از زندگی، احساس آنومی و کج‌رَوی است.

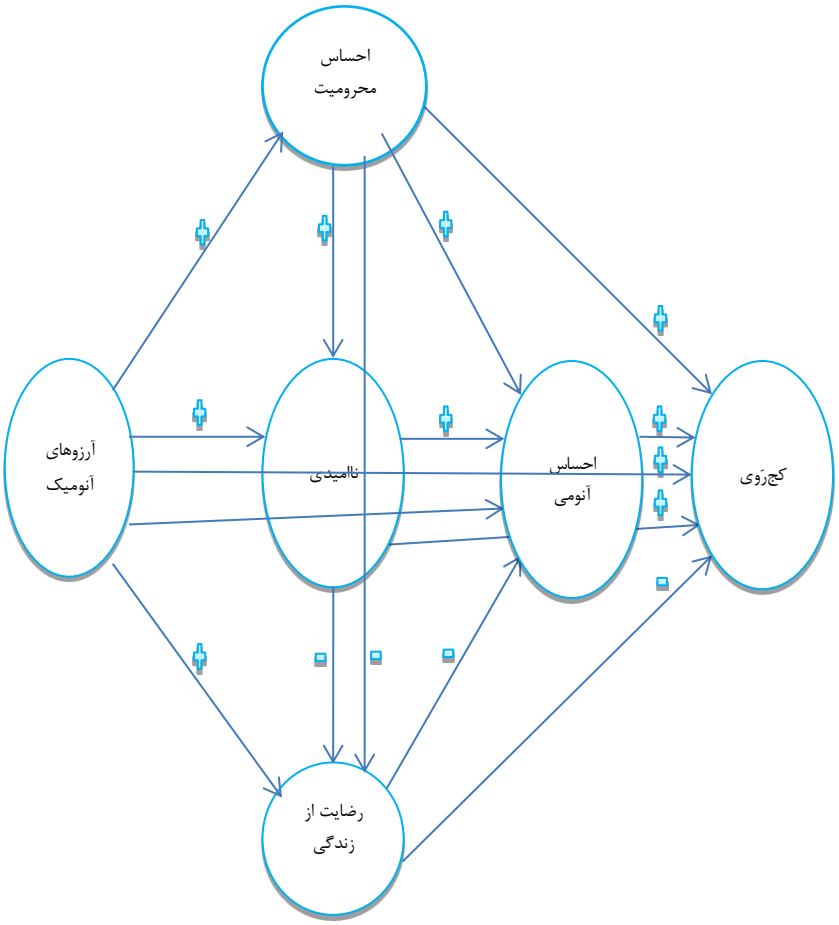

شکل ۱. مدل نظری پژوهش

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

فرضیه‌ها

- آرزوهای آنومیک با محرومیت نسبی رابطهٔ مستقیم دارد.
- آرزوهای آنومیک با ناامیدی رابطهٔ مستقیم دارد.
- آرزوهای آنومیک با رضایت از زندگی رابطهٔ معکوس دارد.
- آرزوهای آنومیک با احساس آنومی رابطهٔ مستقیم دارد.
- آرزوهای آنومیک با بزهکاری رابطهٔ مستقیم دارد.

٤. روش‌شناسی

روش تحقیق و نحوهٔ جمع‌آوری داده‌ها

تئوری آنومی هم در سطح کلان مطرح شده است و هم در سطح خرد؛ بدیهی است که مطالعهٔ آن در هر کدام از این سطوح روش پژوهش متناسب با خود را لازم دارد. پژوهش حاضر از آنجا که آرزوهای افراد را مورد مطالعه قرار داده نه تغییرات ساختاری جامعه را، از دیدگاه آنومی در سطح خرد استفاده کرده است و بنابراین از روش پیمایش که برای جمع‌آوری اطلاعات در سطح خرد (افراد) کاملاً مناسب است، استفاده شده است. داده‌های مورد نیاز با استفاده از پرسش‌نامه و مصاحبه با افراد (با رجوع به درب منازل) جمع‌آوری شده است.

جامعهٔ آماری، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعهٔ آماری این پژوهش، افراد ۲۰ تا ۳۵ سال شهر تهران می‌باشد. مطابق با سرشماری ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران، جمعیت ۲۰ تا ۳۵ سال شهر تهران برابر است با ۲۶۴۸۲۶۴ نفر. روش نمونه گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای است، از هر منطقه ۲ بلوک (مجموعاً ۴۴ بلوک) به‌طور تصادفی انتخاب شد. برای سهولت اجرا و افزایش اعتبار نتایج، یک بلوک به پاسخگویان زن و یک بلوک به پاسخگویان مرد اختصاص داده شد و در هر بلوک با حدود ۱۴ نفر مصاحبه شد.

حجم نمونه براساس فرمول کوکران (با حداکثر پنج درصد احتمال خطا و با احتساب بزرگ ترین واریانس و ۴ درصد دقت احتمالی) ۶۰۱ نفر محاسبه شده است. اما برای جبران ریزش احتمالی و با در نظر گرفتن احتمال پرسش‌نامه‌های ناقص تعداد بیشتری در نظر گرفته شد و در نهایت با حذف موارد ناقص، ۶۲۵ پرسش‌نامهٔ کامل برای استخراج و تحلیل فراهم شد.

اعتبار و روایی ابزار اندازه‌گیری

متغیرهای این پژوهش با مقیاس‌هایی متشکل از چند گویه سنجیده شده‌اند. این مقیاس‌ها عبارتند از رضایت از زندگی، احساس آنومی، ناامیدی، احساس محرومیت و آرزوهای آنومیک. به

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

جز متغیر آرزوهای آنومیک مابقی متغیرها با گویه‌هایی سنجیده شده‌اند که قبلاً در کار پژوهشگران دیگر به کار رفته و اعتبار و روایی آنها احراز شده است.

در رابطه با اعتبار مقیاس‌ها، همان‌طور که اشاره شد مقیاس‌های این پژوهش از گویه‌هایی ایجاد شده‌اند که قبلاً توسط پژوهشگران دیگر به کار رفته است. علاوه بر این، در پژوهش حاضر نیز مقیاس‌های مورد استفاده توسط گروهی از صاحب‌نظران ارزیابی و تأیید شده است. در نتیجه می‌توان گفت که سنجه‌های مربوط به مفاهیم و متغیرها از اعتبار صوری برخوردارند. برای برآورد پایایی مقیاس‌ها از آلفای کرونباخ استفاده شد که نتایج نشان داد ضریب آلفای همهٔ مقیاس‌ها بالاتر از ۰/۷ است که می‌توان گفت پایایی و پایداری درونی سنجه‌های به کارگرفته شده در حد قابل قبول و رضایت‌بخشی بالا است.

جدول ۱. نتایج آلفای کرونباخ برای مقیاس‌های تحقیق

ردیف	مقیاس‌ها	تعداد گویه	α
۱	آرزوهای آنومیک	۲۰	۰/۹۵
۲	رضایت از زندگی	۱۴	۰/۸۹
۳	ناامیدی	۱۴	۰/۹۰
۴	محرومیت نسبی	۸	۰/۷۸
۵	احساس آنومی	۱۳	۰/۸۶

۵. یافته‌ها

بافت جمعیت‌شناختی نمونه

۵۰/۶ درصد از پاسخگویان مرد و ۴۹/۴ درصد زن بوده‌اند. گروه سنی مورد مطالعه افراد ۲۰ تا ۳۵ سال بوده‌اند. میانگین سن پاسخگویان ۲۷/۷ سال بوده است.

۶۲/۱ درصد از پاسخگویان مجرد و ۳۷/۹ درصد متأهل بوده‌اند. ۲ درصد از پاسخگویان دارای تحصیلات ابتدایی، ۴/۳ درصد تحصیلات راهنمایی و ۳۵ درصد در سطح دبیرستان یا دارای دیپلم بوده‌اند. ۱۰ درصد دارای مدرک کاردانی، ۳۷ درصد کارشناسی، حدود ۹ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد و ۲ درصد دارای مدرک دکتری بوده‌اند. براساس نتایج شاخص پایگاه اقتصادی‌ـ اجتماعی ۴۲/۶ درصد پاسخگویان در ردهٔ پایین، ۴۰ درصد در ردهٔ متوسط و ۱۷/۵ درصد در ردهٔ بالا قرار گرفته‌اند.

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

توصیف متغیرهای مستقل

- **آرزوها:** آرزوها به دو شکل مطلق و نسبی اندازه‌گیری شده است. در اندازه‌گیری مطلق اهمیت هر آرزو به‌طور مجزا و مستقل از سایر آرزوها اندازه‌گیری می‌شود، اما در اندازه‌گیری نسبی اهمیت و اولویت هر آرزو در مقایسه و نسبت به سایر آرزوها اندازه‌گیری می‌شود. نتایج اندازه‌گیری آرزوها به صورت مطلق نشان می‌دهد که به استثنای آرزوی «مشهور و معروف شدن» سایر آرزوها از اهمیت بالایی برای جوانان برخوردار بوده‌اند. «ازدواج موفق» توسط حدود ۹۰ درصد از پاسخگویان در حد زیاد و بسیار زیادی مورد تأکید قرار گرفته است. حدود ۷۵ درصد از پاسخگویان در حد زیاد و خیلی زیادی آرزوی «پول و ثروت زیاد»، «شغل با پرستیژ بالا»، «دوستان صمیمی و یکدل» و «زندگی خداپسندانه» داشته‌اند. این نسبت برای آرزوی «مقام و موقعیت بالا» ۷۰ درصد، برای «تحصیلات» ۶۶ درصد و در نهایت برای آرزوی «مشهور و معروف شدن» ۳۶ درصد بوده است.

جدول ۲. توزیع نسبی پاسخگویان برحسب آرزوهای مطلق

آرزوها	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین	انحراف معیار
ازدواج موفق	۰/۷	۱/۸	۶/۶	۲۱/۷	۶۹/۱	۴/۵۷	۰/۷۵۷
پول و ثروت زیاد	۱/۰	۲/۲	۲۲/۰	۳۵/۹	۳۸/۸	۴/۰۹	۰/۸۸۵
شغل با پرستیژ بالا	۲/۰	۵/۶	۱۷/۲	۳۲/۱	۴۳/۱	۴/۰۹	۰/۹۹۹
داشتن دوستان صمیمی و یکدل	۰/۷	۳/۸	۲۰/۳	۳۹/۷	۳۵/۴	۴/۰۵	۰/۸۸۰
داشتن زندگی خداپسندانه	۳/۷	۴/۰	۱۷/۴	۳۴/۲	۴۰/۷	۴/۰۴	۱/۰۳۶
مقام و موقعیت بالا	۱/۲	۵/۷	۲۲/۹	۳۶/۴	۳۳/۷	۳/۹۶	۰/۹۵۲
تحصیلات بالا	۲/۳	۸/۴	۲۳/۴	۳۶/۴	۲۹/۵	۳/۸۲	۱/۰۲۲
مشهور و معروف شدن	۸/۶	۲۳/۰	۳۲/۷	۲۰/۶	۱۵/۱	۳/۱۰	۱/۱۷۳

نتایج آرزوهای نسبی جوانان نشان می‌دهد آرزوی «پول و ثروت زیاد» با ۲۶ درصد، در مقایسه با سایر آرزوها، اولویت اول و مهم‌ترین آرزوی جوانان بوده است. پس از آن به‌ترتیب آرزوی «ازدواج موفق» با ۲۰ درصد، «داشتن زندگی خداپسندانه» با ۱۸ درصد، «تحصیلات بالا» با حدود ۱۱ درصد، «شغل با پرستیژ بالا» با ۱۱ درصد، «مقام و موقعیت بالا» با ۹/۴ درصد، «مشهور و معروف شدن» با ۲ درصد و «داشتن دوستان صمیمی و یکدل» با ۱/۸ درصد قرار دارد.

جدول ۳. توزیع نسبی پاسخگویان برحسب آرزوهای نسبی

آرزوها	f	٪
پول و ثروت بالا	۱۴۷	۲۶/۲
ازدواج موفق	۱۱۴	۲۰/۳
داشتن زندگی خداپسندانه	۱۰۲	۱۸/۱
تحصیلات بالا	۶۳	۱۱/۲
شغل با پرستیژ بالا	۶۲	۱۱/۰
مقام و موقعیت بالا	۵۳	۹/۴
مشهور و معروف شدن	۱۱	۲/۰
داشتن دوستان صمیمی و یکدل	۱۰	۱/۸
جمع	۵۶۲	۱۰۰

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

- **آرزوهای آنومیک:** آرزوهای آنومیک در پژوهش هاگان و همکاران در قالب طیف لیکرت اندازه‌گیری شد. گویه‌های این مقیاس عبارت بودند از: «برای پیشرفت مجبوری پول داشته باشی، مهم نیست چگونه آن را به دست آوری»، «مهم‌ترین چیز برای پیشرفت شناسایی افراد مهم و همراهی با آنهاست» و «بردن مهم‌ترین چیز در زندگی است نه چگونه بردن» (هاگان و همکاران، ۱۹۹۵) از نظر مرتن «موقعیت آنومیک می‌تواند به عنوان موقعیتی تعریف شود که در آن رسیدن به اهداف معین به احتمال زیاد مستلزم رفتارهای از نظر اجتماعی تأییدنشده باشد» (سی من، ۱۹۵۹: ۷۸۸).

برای اندازه‌گیری آرزوهای آنومیک مقیاسی طراحی شد؛ در این مقیاس میزان اهمیت آرزوی پول و ثروت و میزان اشتیاق فرد برای رسیدن به آن در شرایط مختلف و علی‌رغم موانع مختلف اخلاقی، قانونی، دینی و ... اندازه‌گیری شده است. شرایط فرضی مورد اشاره شامل مواردی همچون رشوه، دروغ و فریب‌کاری، جعل اسناد، انجام کارهای خلاف قانون و مقررات است. نتایج شاخص آرزوهای آنومیک نشان می‌دهد آرزوهای آنومیک در بین ۷۰ درصد از پاسخگویان در حد پایین بوده است، ۲۱ درصد در سطح متوسط و ۹ درصد در حد زیاد دارای آرزوهای آنومیک هستند. میانگین این شاخص(در دامنه ۱ـ۵) برابر با ۲/۲۱ بوده است.

توصیف متغیرهای وابسته

- **احساس محرومیت:** محرومیت نسبی شامل سه مرحله است؛ ابتدا باید مقایسه صورت گیرد. اگر مقایسه صورت نگیرد، محرومیت نسبی هم نمی‌تواند وجود داشته باشد؛ دوم، محرومیت نسبی مستلزم یک ارزیابی شناختی است که طی آن فرد خود را در شرایط نامناسبی تشخیص می‌دهد؛ سوم اینکه این شرایط نامناسب باید ناعادلانه و غیرمنصفانه ارزیابی شود (اسمیت و همکاران، ۲۰۱۱). برای اندازه‌گیری محرومیت نسبی از یک مقیاس ۸ گویه‌ای استفاده شده است. براساس نتایج شاخص محرومیت نسبی حدود ۱۹ درصد پاسخگویان در حد کم، ۵۲ درصد در حد متوسط و ۲۹ درصد در حد زیادی احساس محرومیت نسبی داشته‌اند. میانگین احساس محرومیت در دامنهٔ ۱ـ۵ برابر با ۳/۱۱ بوده که نشان می‌دهد احساس محرومیت اندکی بیش از متوسط بوده است.

- **ناامیدی:** برای سنجش ناامیدی از مقیاسی که چلبی (۱۳۹۲: ۸۳ـ۸۴) برای اندازه‌گیری ناامیدی به کار برده، استفاده شده است. این مقیاس نامیدی را نسبت به آیندهٔ خودِ پاسخگو، خانواده و جامعه اندازه‌گیری می‌کند. براساس نتایج شاخص ناامیدی در مجموع ۱۴ درصد پاسخگویان در حدّ بالایی ناامید بوده‌اند، ۳۳ درصد در حد متوسط و ۵۳ درصد ناامید نبوده‌اند. میانگین شاخص ناامیدی در دامنهٔ ۱ـ۵ برابر با ۲/۳۳ بوده که نشان می‌دهد در مجموع میزان ناامیدی در بین پاسخگویان در حد کم بوده است.

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

– **رضایت از زندگی:** رضایت از زندگی در قالب یک مقیاس به صورت کلی و در ابعاد و اجزای فرعی (نظیر رضایت از وضع سلامتی، محلهٔ سکونت، اوقات فراغت) اندازه‌گیری شده است. در مجموع شاخص رضایت از زندگی نشان داد ۲۲/۶ درصد از پاسخگویان از زندگی خود ناراضی و ۲۴/۵ درصد راضی بوده‌اند؛ رضایت ۵۳ درصد از پاسخگویان هم در حد متوسط بوده است.

– **احساس آنومی:** در پژوهش حاضر براساس تجارب تعاریف عملیاتی سایر پژوهشگران از ۱۴ گویه برای سنجش احساس آنومی استفاده شده است. میانگین شاخص احساس آنومی ۳ بوده که نشان می‌دهد احساس آنومی در حد متوسط بوده است. نتایج شاخص همچنین نشان داد ۲۶ درصد از پاسخگویان دارای احساس آنومی بالا و همین مقدار هم دارای احساس آنومی پایین هستند. احساس آنومی ۴۸ درصد از پاسخگویان نیز در حد متوسط بوده است.

– **کج‌رَوی:** برای سنجش کج‌رَوی از یک مقیاس ۱۷ آیتمی شامل میزان ارتکاب رفتارهای کج روانه نظیر مصرف سیگار، مواد مخدر، مشروبات الکلی و ... استفاده شده است. مطابق نتایج این شاخص، میزان کج‌رَوی ۶۵ درصد از پاسخگویان در حد کم، ۲۳ درصد در حد متوسط و ۱۲ درصد در حد زیاد بوده است. میانگین این شاخص در دامنهٔ ۱۷ـ۸۵ برابر با ۲۸ بوده است.

آزمون رابطه بین آرزوهای آنومیک و پیامدهای آن

برای آزمون فرضیات و بررسی رابطهٔ متغیر آرزوهای آنومیک با سایر متغیرها (احساس محرومیت، ناامیدی، رضایت از زندگی، احساس آنومی و کج‌رَوی) از ضریب همبستگی استفاده شد که نتایج نشان داد متغیر آرزوهای آنومیک با همهٔ متغیرها رابطه دارد.

جدول ۴. نتایج ضریب همبستگی

متغیر وابسته	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	تعداد معتبر
احساس محرومیت	۰/۳۱۵***	۰/۰۹۹	۶۲۱
ناامیدی	۰/۴۱۳***	۰/۱۷۱	۶۲۰
رضایت از زندگی	-۰/۲۰۵***	۰/۰۴۲	۶۲۳
احساس آنومی	۰/۴۴۸***	۰/۲۰۱	۶۲۲
کج‌رَوی	۰/۵۳۹***	۰/۲۹۱	۶۲۲

*** معنی‌داری در سطح کوچک‌تر از $p<۰/۰۰۱$

براساس این نتایج بین احساس محرومیت و آرزوهای آنومیک رابطهٔ مستقیم و در حد متوسط ($r=۰/۳۲$) برقرار است. آرزوهای آنومیک حدود ۱۰ درصد از واریانس احساس محرومیت را تبیین می‌کند.

ضریب همبستگی آرزوهای آنومیک با متغیر ناامیدی ۰/۴۱ است که نشان می‌دهد بین ناامیدی و آرزوهای آنومیک رابطهٔ مستقیم و در حد متوسط برقرار است و حدود ۱۷ درصد از ناامیدی جوانان توسط متغیر آرزوهای آنومیک تبیین می‌شود.

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

میزان رابطهٔ آرزوهای آنومیک با متغیر رضایت از زندگی ۰/۲۱- است که نشان می‌دهد بین متغیر رضایت از زندگی و آرزوهای آنومیک رابطهٔ معکوس برقرار است و ۴ درصد از تغییرات رضایت از زندگی توسط متغیر آرزوهای آنومیک تعیین شده است

ضریب همبستگی آرزوهای آنومیک با متغیر احساس آنومی ۰/۴۵ است که نشان می‌دهد بین متغیر احساس آنومی و آرزوهای آنومیک رابطه مستقیم و نسبتاً قوی برقرار است و مطابق این نتایج حدود ۲۰ درصد از تغییرات احساس آنومی توسط متغیر آرزوهای آنومیک تعیین شده است.

ضریب همبستگی آرزوهای آنومیک با میزان کج‌رَوی ۰/۵۴ است که نشان می‌دهد بین متغیر کج‌رَوی و آرزوهای آنومیک رابطهٔ مستقیم و نسبتاً قوی برقرار است و مطابق این نتایج حدود ۲۹ درصد از تغییرات کج‌رَوی توسط متغیر آرزوهای آنومیک تعیین شده است.

نتایج آزمون فرضیات نشان داد که در مجموع همهٔ فرضیات پژوهش تأیید شده‌اند، البته میزان رابطهٔ آرزوهای آنومیک با پیامدهایش یکسان نبوده است. بیشترین میزان رابطهٔ آرزوهای آنومیک با کج‌رَوی بوده است. پس از آن با احساس آنومی و ناامیدی ارتباط بیشتری داشته است. در مرتبهٔ بعد متغیر احساس محرومیت قرار دارد. کمترین میزان ارتباط متغیر آرزوهای آنومیک با متغیر رضایت از زندگی بوده است.

آزمون پیامدهای آرزوهای آنومیک با استفاده از مدل معادلات ساختاری

در مدل معادلات ساختاری روابط مختلف (مستقیم و غیرمستقیم) متغیرها با هم و به‌طور همزمان بررسی می‌شود؛ و این به واقعیت پدیده‌های اجتماعی نزدیک‌تر است. بنابراین در ادامه روابط متغیرها با استفاده از مدل معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار Amos مورد بررسی و آزمون قرار گرفت. مطابق نتایج ضرایب رگرسیونی اجرای مدل، چهار مورد از روابط بین متغیرها معنی‌دار نبود. این چهار رابطه عبارتند از: تأثیر ناامیدی بر احساس آنومی (p=۰/۶۵۴)، تأثیر رضایت از زندگی بر کج‌رَوی (p=۰/۸۴۸)، تأثیر ناامیدی بر کج‌رَوی (p=۰/۸۷۷)، و تأثیر احساس آنومی بر کج‌رَوی (p=۰/۲۳۶).

در ادامه هر کدام از این روابط غیر معنی‌دار از مدل حذف شدند و مجدداً مدل اجرا شد. ابتدا رابطهٔ ناامیدی با کج‌رَوی که کمترین میزان اثر و معنی‌داری را دارد، حذف شد. سپس رابطهٔ رضایت از زندگی با کج‌رَوی که میزان اثر و معنی‌داری کمتری را نسبت به سایر روابط غیر معنی‌دار دارد حذف شد. با حذف این رابطه و اجرای مجدد مدل، هنوز دو رابطهٔ دیگر غیرمعنی‌دار بودند. در مرحلهٔ بعد تأثیر ناامیدی بر احساس آنومی حذف شد. در این مرحله نیز هنوز تأثیر احساس آنومی بر کج‌رَوی معنی‌دار نبود. بنابراین با حذف این رابطه، عملاً هر چهار رابطهٔ غیرمعنی‌دار حذف شدند. سایر روابط مدل معنی‌دار هستند. در ادامه نتایج این مدل ارائه شده است. با حذف روابط غیرمعنی‌دار، مدل نهایی مطابق با شکل شماره (۲) است.

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

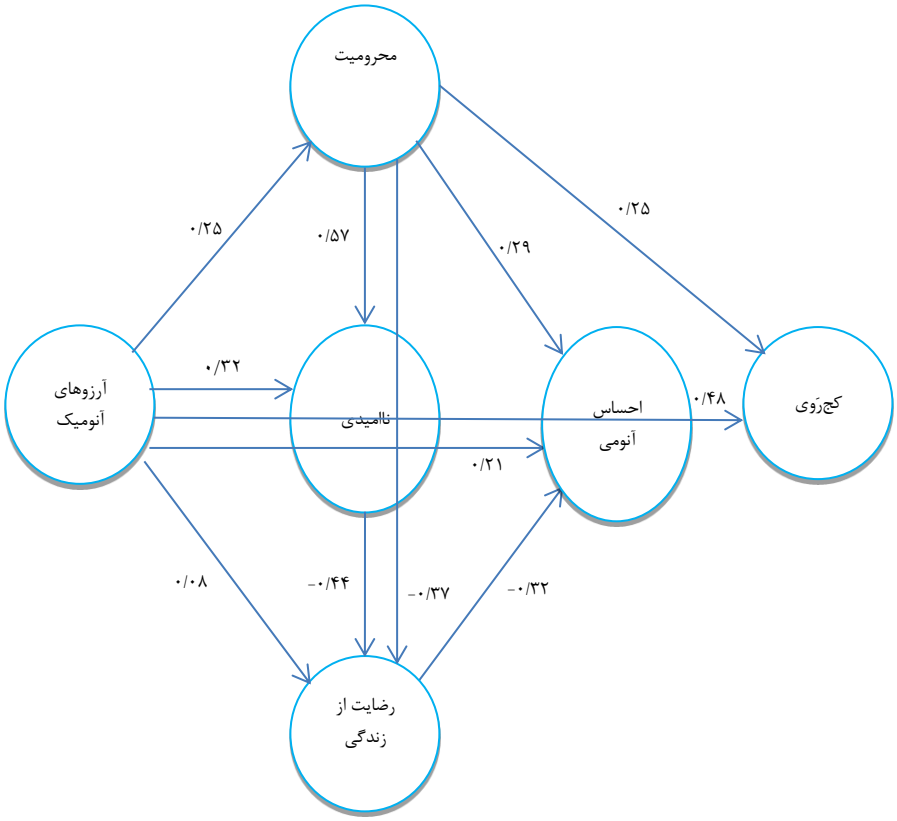

شکل ۲. مدل اصلاح‌شدهٔ پژوهش

در جدول (۵) ضرایب رگرسیونی ناشی از روابط ترسیم‌شده در مدل (شکل ۲) ارائه شده است. مطابق این نتایج، همهٔ روابط مدل معنی‌دار است.

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

جدول ۵. ضرایب رگرسیونی و معنی‌داری روابط متغیرهای مدل اصلاح‌شدهٔ پژوهش

آرزوهای آنومیک	--->	محرومیت	۰/۱۹۱	۰/۰۳۷	۵/۱۲۶	***
آرزوهای آنومیک	--->	ناامیدی	۰/۱۷۶	۰/۰۲۴	۷/۴۱۵	***
محرومیت	--->	ناامیدی	۰/۴۱۲	۰/۰۴۸	۸/۴۹۷	***
آرزوهای آنومیک	--->	رضایت	۰/۰۶۴	۰/۰۳۰	۲/۰۸۸	۰/۰۳۷
محرومیت	--->	رضایت	-۰/۳۸۳	۰/۰۶۶	-۵/۷۷۱	***
ناامیدی	--->	رضایت	-۰/۶۳۱	۰/۰۹۷	-۶/۴۹۲	***
آرزوهای آنومیک	--->	کج‌رَوی	۰/۱۶۰	۰/۰۲۰	۷/۹۲۶	***
محرومیت	--->	احساس آنومی	۰/۲۲۲	۰/۰۵۴	۴/۰۸۱	***
رضایت	--->	احساس آنومی	-۰/۲۴۲	۰/۰۴۸	-۵/۰۰۶	***
آرزوهای آنومیک	--->	احساس آنومی	۰/۱۲۲	۰/۰۲۶	۴/۷۳۲	***
محرومیت	--->	کج‌رَوی	۰/۱۱۱	۰/۰۲۵	۴/۴۴۶	***

مطابق با این نتایج متغیر آرزوهای آنومیک بر همه متغیرهای مدل اثرگذار است؛ میزان تأثیر این متغیر بر احساس محرومیت ۰/۲۵ است، همچنین این متغیر بر ناامیدی اثر قابل توجه ۰/۴۷ داشته است (۰/۳۲ مستقیم و ۰/۱۴ غیرمستقیم از طریق احساس محرومیت). تأثیر آرزوهای آنومیک بر رضایت از زندگی پیچیده است؛ از یک طرف به میزان کمی (۰/۰۸) به‌طور مستقیم باعث افزایش رضایت از زندگی شده است. از طرف دیگر به‌طور غیرمستقیم از طریق افزایش احساس محرومیت و افزایش ناامیدی به میزان قابل توجهی (۰/۳۰-) اثر منفی بر رضایت از زندگی داشته است. در برایند کلی تأثیر آرزوهای آنومیک بر رضایت از زندگی ۰/۲۲- بوده است. تأثیر کل آرزوهای آنومیک بر احساس آنومی ۰/۳۵ بوده است (۰/۲۱ مستقیم و ۰/۱۴ غیرمستقیم از طریق احساس محرومیت و رضایت از زندگی). در نهایت اینکه آرزوهای آنومیک تأثیر قابل توجهی بر کج‌رَوی داشته است (۰/۵۴)؛ و بیشتر این تأثیر (۰/۴۸) به‌طور مستقیم بوده و تنها ۰/۰۶ آن غیرمستقیم بوده است.

مطابق نتایج مدل، احساس محرومیت تأثیر مهم و مستقیمی بر ناامیدی داشته است (۰/۵۷). همچنین این متغیر تأثیر زیادی (۰/۶۳-) بر رضایت از زندگی دارد (۰/۳۷- به‌طور مستقیم و ۰/۲۵- به‌طور غیرمستقیم از طریق متغیر ناامیدی). میزان تأثیر احساس محرومیت بر احساس آنومی ۰/۴۸ بوده که ۰/۲۹ آن مستقیم و ۰/۲۰ غیرمستقیم بوده است. در نهایت اثر احساس محرومیت بر کج‌رَوی ۰/۲۵ بوده است.

متغیر بعدی مدل ناامیدی است که تأثیر قابل توجهی بر رضایت از زندگی (۰/۴۴-) و تأثیر اندکی (۰/۱۴) به‌طور غیرمستقیم (از طریق متغیر رضایت از زندگی) بر احساس آنومی داشته است. رضایت از زندگی به میزان ۰/۳۲- بر احساس آنومی اثر مستقیم و معنی‌داری داشته است.

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

جدول ۶. اثرات کل، مستقیم و غیرمستقیم استانداردشده مدل پژوهش

	آرزوهای آنومیک			محرومیت			ناامیدی			رضایت از زندگی		
	کل	مستقیم	غیرمستقیم	کل	مستقیم	غیرمستقیم	کل	مستقیم	غیرمستقیم	کل	مستقیم	غیرمستقیم
محرومیت	۰/۲۵	۰/۲۵	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
ناامیدی	/۴۷	۰/۳۲	۰/۱۴	۰/۵۷	۰/۵۷	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
رضایت	-۰/۲۲	۰/۰۸	-۰/۳۰	-۰/۶۳	-۰/۳۷	-۰/۲۵	-۰/۴۴	-۰/۴۴	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰
آنومی	۰/۳۵	۰/۲۱	۰/۱۴	۰/۴۸	۰/۲۹	۰/۲۰	۰/۱۴	۰/۰۰	۰/۱۴	-۰/۳۲	-۰/۳۲	۰/۰۰
کج‌رَوی	۰/۵۴	۰/۴۸	۰/۰۶	۰/۲۵	۰/۲۵	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰	۰/۰۰

در مجموع نتایج جدول ۶ نشان داد متغیر آرزوهای آنومیک تأثیر معنی‌داری بر همهٔ متغیرهای مدل دارد. بیشترین تأثیر این متغیر به ترتیب بر کج‌رَوی، ناامیدی، احساس آنومی، احساس محرومیت و در نهایت رضایت از زندگی بوده است. سه متغیر ناامیدی، رضایت از زندگی و احساس آنومی بیش از آرزوهای آنومیک تحت تأثیر احساس محرومیت بوده‌اند. بنابراین متغیر احساس محرومیت متغیر تبیین‌کنندهٔ مهمی برای این متغیرها محسوب می‌شود.

نتایج مجذور همبستگی‌های چندگانه نشان داد در مجموع مدل پژوهش ۵۳ درصد از تغییرات ناامیدی، ۵۱ درصد از تغییرات رضایت از زندگی، ۴۰ درصد از تغییرات احساس آنومی، ۳۵ درصد از تغییرات کج‌رَوی و ۶ درصد از تغییرات احساس محرومیت را تبیین می‌کند.

جدول۷. مجذور همبستگی‌های چندگانه در مدل تحقیق

پیامدها	مقدار
محرومیت	۰/۰۶۳
ناامیدی	۰/۵۲۸
رضایت از زندگی	۰/۵۰۶
احساس آنومی	۰/۳۹۹
کج‌رَوی	۰/۳۴۶

شاخص RMSEA[1] (۰/۰۷۶) حاکی از آن است که برازش مدل در حد متوسط و قابل قبول است.

۱. «زمانی که مقدار این آماره کمتر از ۰/۰۵ باشد، نشان می‌دهد که مدل از برازش خوبی برخوردار است. در صورتی که مقدار آن بین ۰/۰۵ تا ۰/۰۸ باشد برازش قابل قبول، اگر بین ۰/۰۸ و ۰/۱ باشد برازش متوسط و اگر بزرگ‌تر از ۰/۱ باشد، برازش ضعیف است» (کلانتری، ۱۳۸۸: ۱۳۱).

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

RMSEA

Model	RMSEA	LO 90	HI 90	PCLOSE
Default model	۰/۰۷۶	۰/۰۷۵	۰/۰۷۷	۰/۰۰۰
Independence model	۰/۱۱۹	۰/۱۱۸	۰/۱۲۰	۰/۰۰۰

۶. بحث و نتیجه‌گیری

در یک جامعهٔ سالم با یک اقتصاد سالم، کسب پول و ثروت می‌تواند از مسیر کار و تلاش به دست آید. در چنین شرایطی مسیر طبیعی برای کسب پول و ثروت و رفاه از منظر یک جوان می‌تواند کسب مدارج تحصیلی بالا و به دست آوردن شغل مناسب باشد. همچنین در شرایط غیر آنومیک معمولاً آرزوهای شغلی و تحصیلی مورد توجه جوانان قرار می‌گیرد. اما نتایج این پژوهش نشان داد در شرایط اجتماعی ایران، این ابزارهای مشروع چندان مورد توجه جوانان نیستند. ۱۱ درصد از پاسخگویان، تحصیلات بالا را اولویت اول خود اعلام کرده‌اند و آرزوی به دست آوردن شغل که در شرایط بحران بیکاری در جامعه، انتظار این است که یک آرزوی مهم باشد، چنین اهمیتی نداشته و تنها ۱۱ درصد پاسخگویان به دست آوردن «شغل با پرستیژ بالا» را آرزو و اولویت اول خود اعلام کرده‌اند. اما «آرزوی پول و ثروت» در مقایسه و اولویت‌بندی آرزوها، مهم‌ترین آرزوی جوانان بوده است؛ ۲۶ درصد افراد مورد مطالعه آرزوی پول و ثروت را آرزو و اولویت اول خود اعلام کرده‌اند. شاخص آرزوهای آنومیک نیز نشان داد ۳۰ درصد از افراد مورد مطالعه (۹ درصد در حدّ بالا و ۲۱ درصد در حدّ متوسط) آرزوهای آنومیک دارند. این نشان می‌دهد پول در بین حدود یک‌چهارم از جوانان جامعه به یک هدف بلامنازع تبدیل شده و این می‌تواند زنگ خطری باشد برای جامعه و نشانه‌ای از حرکت در مسیری که مرتن و بسیاری از صاحب‌نظران پس از او نگران آن بودند. همان‌طور که اشاره شد مرتن به‌طور مشخص تأکید شدید در جامعهٔ آمریکا بر هدف ثروت‌اندوزی و کسب موفقیت مالی را منبع مهم آنومی در این جامعه می‌داند.

مقایسهٔ یافته‌های برخی از پژوهش‌های قبلی با پژوهش حاضر از یک روند نگران‌کننده حکایت دارد. همان‌طور که در بخش پیشینه اشاره شد نتایج پیمایش «ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان» نشان از افزایش گرایش مردم به «پول» در سال ۱۳۹۴ نسبت به سال ۱۳۸۱ دارد. (ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، ۱۳۸۱؛ ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان، ۱۳۹۵). علاوه بر این، پژوهش گودرزی نیز در سال ۱۳۸۳ و قبل از بحران‌های اقتصادی یک دههٔ اخیر جامعه اجرا شده و از این نظر داده‌های ارزشمندی برای مقایسه محسوب می‌شود؛ در پژوهش گودرزی ۴/۷ درصد از پاسخگویان ۱۵ تا ۲۹ سال آرزوی خود را «پول» ذکر کرده‌اند؛ در حالی‌که در پژوهش حاضر، ۲۶/۲ درصد پاسخگویان، آرزوی داشتن پول و ثروت را اولویت اول خود ذکر کرده‌اند. به نظر می‌رسد این

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

تفاوت نشانه‌ای از تغییر اولویت‌های جامعه و تأکید جامعه بر آرزوهای مادی و به‌طور خاص پول است.

داده‌های پژوهش گودرزی در مقایسه با داده‌های پژوهش حاضر و همچنین داده‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در سال‌های ۱۳۸۱ـ۱۳۹۴ از نظر زمانی مربوط به قبل و بعد از بحران‌های اقتصادی جامعه است و مؤید نظریهٔ آنومی دورکیم در باب تأثیر بحران‌های اقتصادی بر ایجاد شرایط آنومیک است. این مقایسه همچنین روند نگران کننده‌ای را در مسیر جامعه نشان می‌دهد. می‌توان پیش بینی کرد که تشدید یا تداوم این وضعیت در سال‌های آتی می‌تواند آثار تخریبی اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و در نهایت سیاسی مهمی داشته باشد. بدون شک این وضعیت بنیان‌های اخلاقی جامعه را بیش از پیش متزلزل خواهد کرد و همان‌طور که یافته‌های این پژوهش نشان می‌هد که بیش از پیش به احساس محرومیت، ناامیدی، نارضایتی و کج‌رَوی می‌انجامد.

تئوری‌های آنومی پیامدهای مختلفی برای شرایط آنومیک و همین طور برای افرادی که بیشتر تحت تأثیر این شرایط هستند پیش‌بینی کرده‌اند. برخی از پیامدها عبارتند از ناامیدی، احساس محرومیت و نارضایتی از زندگی و احساس آنومی که در این پژوهش بدان‌ها پرداخته شد. نتایج پژوهش حاکی است مطابق پیش‌بینی، آرزوهای آنومیک با همهٔ این پیامدها رابطهٔ معنی‌دار دارد. بر این اساس می‌توان گفت در مجموع همهٔ یافته‌های پژوهش از تئوری آنومی پشتیبانی می‌کند. یکی از نکات بسیار مهم شیوهٔ اندازه‌گیری آنومی است که یافته‌های این پژوهش می‌تواند به این موضوع کمک کند. آنومی یک مفهوم روشن و فاقد ابهام نیست. از مفهوم آنومی تفاسیر و برداشت‌های متفاوتی ارائه شده و به‌طور مشخص تئوری آنومی دورکیم و مرتن تفاوت‌های جدی با هم دارند. در پژوهش‌های جامعه‌شناختی تفسیر مرتن غلبه پیدا کرد و عملاً تئوری آنومی دورکیم تحت شعاع تئوری مرتن نادیده گرفته شد. این وضعیت باعث ناشناختگی و حتی فهم نادرست از تئوری آنومی دورکیم شد. در این باره، پفر[1] با مطالعهٔ مفهوم آنومی دورکیم در ۳۸ کتاب درسی جامعه‌شناسی دانشگاه‌های آمریکا در سال‌های ۱۹۹۶ تا ۲۰۰۷ نشان داد تنها ۲۱/۵ درصد از مطالب کتاب‌های درسی مورد بررسی با مطالب خود دورکیم انطباق داشت و ۷۸/۶ درصد فاقد انطباق بودند (پفر، ۲۰۰۹: ۲۰۲). تفاوت در فهم و تفسیر آنومی، به تفاوت در شیوهٔ اندازه‌گیری و سنجش آن نیز منجر شده است. محور اصلی بحث دورکیم آرزوهای مادی و بی‌حدوحصر شدن این آرزوها بود. اما مرتن این آرزوها را بدیهی و عمومی فرض کرد و نقطهٔ تمرکز را بر وسایل دستیابی به این آرزوها گذاشت. این وضعیت باعث شد در اندازه‌گیری و پژوهش در باب آنومی توجه کمتری به آرزوها شود و به جای آن اقبال گسترده‌ای به مقیاس‌های آنومی و در رأس آن

۱. Puffer

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

مقیاس سرول به عمل آید. در تحقیقات کشور ما هم به‌جز یکی دو مورد (از جمله پژوهش رفیع‌پور، ۱۳۷۸)، به بحث آرزوها در تحقیقات حوزهٔ آنومی توجهی نشده و تقریباً همهٔ پژوهش‌ها از مقیاس آنومی سرول یا نسخه‌های کامل‌تر آن استفاده می‌کنند.

بر مقیاس سرول نقدهای زیادی وارد شده است. از نظر بنارد این مقیاس با آنومی مورد نظر دورکیم بسیار تفاوت و تضاد دارند (بنارد، ۱۹۸۸: ۹۳). از جمله نقدهای مهمی که بر این مقیاس وارد است این است که این مقیاس آنومی فردی یا ادراک فرد از آنومیای[1] روان‌شناختی اجتماعی خودش را اندازه‌گیری نمی‌کند بلکه ادراک فرد از آنومیای دیگران را اندازه می‌گیرد (تیوان، ۱۹۷۵).

در پژوهش حاضر با استناد به تئوری آنومی دورکیم، به جای استفاده از مقیاس آنومی، آرزوهای مادی و آنومیک افراد اندازه گرفته شد. یافته‌های پژوهش و ارتباطی که این مفهوم با مفاهیم مورد تأکید تئوری آنومی دارد (از جمله ناامیدی، احساس محرومیت، رضایت از زندگی و بزهکاری) گویای قدرت تبیین این متغیر است. آگنیو (۱۹۸۰الف) نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسید که مطابق ایده دورکیم، تأکید بر اهداف بجای وسایل تبیین بهتری از انحرافات اجتماعی دارد. یافته‌های او برخلاف تئوری مرتن بود که آنومی را اساساً تابع پایگاه اجتماعی (وسایل) می‌دانست تا اهداف. نتایج پژوهش آگنیو بر اهمیت اهداف در ایجاد آنومی صحه می‌گذارد.

باید تأکید شود که مراد دورکیم از تأکید بر آرزوها به‌عنوان شاخص آنومی شامل هر آرزویی نمی‌شود، بلکه منظور او اساساً آرزوهای مادی و پولی بوده است. تئوری آنومی مرتن نیز هرچند آرزوها را برای همه یکسان فرض می‌کند و نقش وسایل را در تعریف آنومی برجسته می‌کند، اما منظور او نیز از آرزوها، صرفاً آرزوهای مادی و پولی بود. «تأکید مفرط بر اهداف موفقیت پولی[2] و کامیابی مادی[3] باعث می‌شود دغدغهٔ اصلی ابزار فنی و اجتماعی باشد که برای ایجاد نتایج دلخواه طراحی شده‌اند» (مرتن، ۱۹۳۸: ۶۷۳). بدفهمی در این خصوص باعث شده تا برخی از محققان با پژوهش بر روی آرزوهای تحصیلی و شغلی به نتایج متفاوتی برسند و این نتایج را به عنوان عدم تأیید تئوری آنومی تفسیر کنند. از جمله هیرشی[4] در بخشی از پژوهشی که برای آزمون نظریهٔ کنترل اجتماعی انجام داده مرتکب همین خطا شده است. او با بیان رابطهٔ معکوس

۱. برای سنجش آنومی مقیاس‌های مختلفی ایجاد شده است؛ اولین و پرکاربردترین آنها، مقیاسی است که سرول تهیه کرده است. سرول برای مقیاس خود که احساس آنومی فردی را اندازه‌گیری می‌کند از اصطلاح آنومیا (anomia) استفاده کرد. (سرول، ۱۹۵۶)

2. monetary success
3. material prosperity
4. Hirschi

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

بین آرزوهای تحصیلی و بزهکاری، تئوری فشار را زیر سؤال برد. حال آنکه همان‌طور که بیان شد تئوری آنومی بر اهداف مادی و پولی تأکید دارد نه اهداف تحصیلی.

نتایج این پژوهش همچنین اهمیت توجه به اهداف و آرزوها در تبیین نگرش‌ها و رفتار افراد را نشان داد. جامعه‌شناسی در تبیین رفتار انسان‌ها، بیشتر به گذشته و تجارب گذشتهٔ افراد توجه دارد و کمتر به نگاه فرد به آینده یا آرزوهای وی توجه دارد. یافته‌های این پژوهش نشان داد آرزوها تأثیر مهمی هم بر رفتار (تجربهٔ رفتارهای بزهکارانه) و بر نگرش‌ها و احساسات افراد (احساس محرومیت، ناامیدی و رضایت از زندگی) دارد. بنابراین موضوع آرزوها به‌ویژه در کشور ما می‌تواند به‌عنوان یک حوزهٔ پژوهشی و به‌عنوان یک عامل تبیین‌کننده در تبیین مسائل مختلف به‌خصوص مسائل جوانان در نظر گرفته شود.

منابع

اباذری، یوسف (۱۳۹۳) «جامعه بازار» در *گزارش وضعیت اجتماعی کشور (کتاب چکیده‌ها)*، شورای اجتماعی کشور.

اکبرزاده، نسرین (۱۳۷۴) «بررسی تأثیر شرایط اجتماعی‌ـاقتصادی ایران در دههٔ ۷۱ـ۱۳۶۱ بر آرزوهای نوجوانان سال چهارم دبیرستان تهران»، *علوم انسانی دانشگاه الزهراء(س)*، شمارهٔ ۱۳ و ۱۴: ۲۹ـ۴۵.

اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳) *تحول فرهنگی در جامعهٔ پیشرفته صنعتی*، ترجمه مریم وتر، انتشارات کویر.

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴) «خلاصه نتایج شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری ایران»، تیرماه.

دفتر طرح‌های ملی (۱۳۸۲) «ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان»، موج دوم، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

دفتر طرح‌های ملی و مرکز ملی رصد اجتماعی (۱۳۹۵) «پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان»، موج سوم، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

دورکهیم، امیل (۱۳۸۹) *خودکشی*، ترجمهٔ نادر سالارزاده امیری، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.

دورکیم، امیل (۱۳۷۸) «بی‌هنجاری و خودکشی» در *نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی*، لوئیس کوزر و برنارد روزنبرگ، ترجمه فرهنگ ارشاد، نشر نی، ۴۲۱ـ۴۳۱.

ـــــــــــ (۱۳۸۱) *درباره تقسیم کار اجتماعی*، ترجمه باقر پرهام، تهران: نشر مرکز.

رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۷۸) *آنومی یا آشفتگی‌های اجتماعی: پژوهشی درباره پناسیل آنومی*، تهران: انتشارات سروش.

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

روشه، گی (۱۳۹۲) *تغییرات اجتماعی*، ترجمه منصور وثوقی، تهران: نشر نی.
چلبی، مسعود (۱۳۹۲) *بررسی تجربی نظام شخصیت در ایران*، تهران: نشر نی.
سازمان ملی جوانان (۱۳۸۵) «الگوها و آرمان‌های جوانان (با تأکید بر شخصیت‌ها و گروه‌های مرجع جوانان)».
فکوهی، ناصر (۱۳۹۴) *نوکیسه‌ها، خطر جدی آینده ایران*، روزنامه شرق، شمارهٔ ۲۳۴۱، یکشنبه ۱۴ تیر ۱۳۹۴ (http://sharghdaily.ir/News ۶۷۵۲۸)
فیضی، ایرج و مرضیه ابراهیمی (۱۳۹۷) *پیمایش ملی خانواده*، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد البرز.
کلانتری، خلیل (۱۳۸۸) *مدل‌سازی معادلات ساختاری در تحقیقات اجتماعی‌ـاقتصادی*، نشر فرهنگ صبا.
کلووارد، ریچارد ای. (۱۳۷۸) «وسیله‌های نامشروع، بی‌هنجاری و رفتار انحرافی»، در *نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی*، لوئیس کوزر و برنارد روزنبرگ، ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی، ۴۵۳ـ۴۵۷.
گودرزی، محسن (۱۳۸۷) «گرایش‌های فرهنگی و نگرش‌های اجتماعی ایرانیان»، *دفتر طرح‌های ملی*، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
گیدنز، آنتونی (۱۳۷۴) *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
محسنی تبریزی، علیرضا و محمدحسین درویش ملا (۱۳۸۷) «سنجش میزان احساس محرومیت نسبی و محرومیت نسبی ادراکی جوانان (مطالعه شهر تهران)»، *نامه علوم اجتماعی*، دوره ۱۶، شمارهٔ ۳۴: ۷۳ـ۹۸.
مرتن، رابرت (۱۳۷۸) «ساختار اجتماعی و بی‌هنجاری»، در *نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی*، لوئیس کوزر و برنارد روزنبرگ، ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی، ۴۳۱ـ۴۴۰.
مرکز آمار ایران (۱۳۹۲) «روند رشد اقتصادی کشور در دورهٔ ۱۳۷۱ـ۱۳۹۱» در *خبرنامه اطلاع‌رسانی آماری*، شمارهٔ ۱۴.
مسنر، استیون اف. و ریچارد روزنفلد (۱۳۹۲ الف) «مزایا و معایب رؤیای آمریکایی»، ترجمهٔ علی موسی‌نژاد، *فصلنامه علمی ترویجی فرهنگ ایلام*، دوره چهاردهم، شمارهٔ ۳۸ و ۳۹.
مسنر، استیون اف. و ریچارد روزنفلد (۱۳۹۲ ب) «نظریهٔ آنومی نهادی: تبیین جامعه‌شناختی کلان جرم»، ترجمهٔ علی موسی‌نژاد، *پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*؛ سال دوم، شمارهٔ ۳.
معیدفر، سعید (۱۳۸۵) *جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران*، همدان: انتشارات نورعلم.
موسوی، سید محسن (۱۳۹۲) *شادمانی؛ رویکردهای نظری و یافته‌های تجربی*، انتشارات تیسا.

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

مؤمنی، فرشاد (۱۳۹۳) «درهم‌تنیدگی بحران‌های اقتصادی‌ـاجتماعی در ایران معاصر (خطر تشدید آنومی اقتصادی)» در *گزارش وضعیت اجتماعی کشور (کتاب چکیده‌ها)*، شورای اجتماعی کشور.

میزروخی، افرایم هارولد (۱۳۷۸) «موفقیت و فرصت» در *نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناختی*، لوئیس کوزر و برنارد روزنبرگ، ترجمه فرهنگ ارشاد، تهران: نشر نی، ۱۳۷۸، ۴۴۰ـ۴۴۸.

ولد، جرج، توماس برنارد و جفری اسنیپس (۱۳۸۰) *جرم‌شناسی نظری (گذری بر نظریه‌های جرم‌شناسی)*، ترجمه علی شجاعی، تهران: انتشارات سمت.

Agnew, Robert S. (1980) 'Success and Anomie: A Study of the Effect of Goals on Anomie', *Sociological Quarterly*, 21(1): 53–64.

Antonaccio, O., Smith, W., & Gostjev, F. (2015) 'Anomic Strain and External Constraints: A Reassessment of Merton's Anomie/Strain Theory Using Data from Ukraine'. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59(10): 1079-1103.

Baker, W., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I., Sylva, K., Melhuish, E., & Taggart, B. (2014) 'Aspirations, Education and Inequality in England: Insights from the Effective Provision of Pre-School', *Primary and Secondary Education Project. Oxford Review Of Education*, 40(5): 525-542.

Besnard, P.. (1988) 'The True Nature of Anomie', *Sociological Theory*, 6(1): 91–95.

Bourdieu, P. (1973) 'Cultural Reproduction and Social Reproduction', In *R. K. Brown (Ed.), Knowledge, Education and Cultural Change: Papers in the Sociology of Education*, London: Tavistock, 71–112.

Deangelis, R. T. and Ellison, C. G. (2018) 'Aspiration Strain and Mental Health: The Education-Contingent Role of Religion', *Journal for the Scientific Study of Religion*, 57: 341-364.

Douglass, J. (2010) 'Creating a Culture of Aspiration: Higher Education', *Human Capital and Social Change. Procedia - Social And Behavioral Sciences*, 2(5): 6981-6995.

Hagan.J; H Merkens ; K Boehnke (1995) 'Delinquency and Disdain: Social Capital and the Control of Right-Wing Extremism Among East and West Berlin Youth', *American Journal of Sociology* , 100 (۴): 1028-1052.

Haller, A. (1968) 'On the Concept of Aspiration', *Rural Sociology* (33) 4: 484-487.

Kasser, T., & Ryan, R. M. (1996) 'Further Examining the American dream: Differential Correlates of Intrinsic and Extrinsic goals', *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22: 280-287.

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

Lewis, Oscar (1969) 'Culture of Poverty', In *Moynihan, Daniel P. On Understanding Poverty: Perspectives from the Social Sciences. New York: Basic Books*, 187–220.

Menard, Scott (1995) 'A Developmental Test of Mertonian Anomie Theory', *Journal Of Research In Crime And Delinquency*, 32(2): 136-174.

Merton, R. (1938) 'Social structure and anomie', *American Sociological Review*, 3: 672-82.

Merton, Robert K. (1968) *Social Theory and Social Structure*, New York: The Free Press.

Morgan, Stephen L. (2007) 'Expectations and Aspirations' In G*eorge Ritzer, ed., The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, 1528-1531

Puffer, P., (2009) 'Durkheim did not Say Normlessness: The concept of Anomic Suicide for Introductory Sociology Courses', *southern Rural sociology*, 24(1): 200-222

Rosenberger, Jared S. (2013) 'Crime, Media, and the American Dream: The Role of Media Consumption in Institutional Anomie Theory', *Electronic Thesis or Dissertation. University of Akron*.

Schuster, John Robert. (1972) anomie, aspirations, and delinquency: implications for educations, Ph.D. Dissertation, The University of New Mexico.

Seeman, M. (1959) 'On The Meaning of Alienation', *American Sociological Review*, 24(6): 783.

Sherwood, R. A. Jr. (1989) 'A Conceptual Framework for the Study of Aspirations', *Research in Rural Education* 6(2): 61–66.

Smith, H., Pettigrew, T., Pippin, G., & Bialosiewicz, S. (2011) 'Relative Deprivation: A Theoretical and Meta-Analytic Review', *Personality And Social Psychology Review*, 16(3): 203-232.

Srole, L. (1956). Social Integration and Certain Corollaries: An Exploratory Study. American Sociological Review, 21, 709-716

Teevan, James J. (1975) 'On Measuring Anomia: Suggested Modification of the Srole Scale', *The Pacific Sociological Review*, 18(2): 159-170.

Thompson, K. (2003) *Emile Durkheim*, Revised edition. London/New York: Routledge.

World Bank (2006&2013) Doing Business Reports.

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]

[Downloaded from jspi.khu.ac.ir on 2024-04-20]

[DOR: 20.1001.1.24766933.1397.9.2.3.0]